

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин**

Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**«Роль Івана Драча в обстоюванні державницької позиції
та демократичних засад України»**

Виконала:

студентка 2 курсу, групи СОІз-22м
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»
Антонь Любов Михайлівна

Керівник:

доктор історичних наук, доцент кафедри
історії Центральної та Східної Європи і
спеціальних галузей історичної науки
Кіндрачук Надія Мирославівна

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент кафедри
історії України і методики викладання історії
Міщук Андрій Іванович

Івано-Франківськ – 2023 рік

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Історіографія питання.....	10
1.2. Джерельна база дослідження.....	20
РОЗДІЛ 2. ПОСТАТЬ ІВАНА ДРАЧА ЯК ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ТА ПРЕДСТАВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ.....	27
2.1. Патріотичні мотиви у поетичній творчості Івана Драча.....	27
2.2. Обстоювання Іваном Драчем демократичних свобод Української держави.....	34
РОЗДІЛ 3. УЧАСТЬ ІВАНА ДРАЧА В ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: НА ПРИКЛАДІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ТА КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ.....	40
3.1. Участь Івана Драча в змаганнях Народного Руху України за відновлення незалежності України.....	40
3.2. Івана Драч: сторінки історії від Народного Руху України до створення Конгресу української інтелігенції.....	44

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	47
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	78

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДемПУ – Демократична партія України

ВРУ – Верховна Рада України

ЗМІ – Засоби масової інформації

КДБ – Комітет Державної Безпеки

КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу

КПУ – Комуністична партія України

КУІ – Конгрес української інтелігенції

КУН – Конгрес українських націоналістів

НАН України – Національна академія наук України

НРУ – Народний Рух України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОУН – Організація українських націоналістів

РМ – Рада міністрів

СП – Спілка письменників

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

УГГ – Українська Гельсінська група

УГС – Українська Гельсінська спілка

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЦК КПРС – Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу.

ЦК КПУ – Центральний комітет Комуністичної партії України

ЦП НРУ – Центральний провід Народного Руху України

ВСТУП

Той життєвий шлях, який пройшов Іван Драч був тернистим, драматичним, проте його тримала сила духу, зокрема сила його поетичних рядків. Поезія Івана Драча пробудила суспільство до українськості, до всього українського. В той нелегкий радянський період, коли тільки у метафорі можна було висловити свою прихильність до України, Іван Драч робив це відверто, не боячись наслідків. Він став справжнім поетичним лідером шістдесятників. Душевного спокою Івану Драчу було нелегко досягти і в якості політика, особливо в період громадсько-політичного виру часів відновлення державної незалежності України.

Іван Драч не лише добрознатий поет на теренах України, він є живою легендою і поза її межами. Його вірші перекладено на десятки мов. Відомий Іван Драч ще і як політик, який своєю позицією об'єднав навколо себе багато людей, що стояли на демократичних позиціях, прагнули демократичних змін, кращого майбутнього своєї Батьківщини. Громадська, політична, мистецька діяльність Івана Драча заслуговує всебічного дослідження.

Не дячись на конфронтацію із політичною елітою, різними представниками влади, Іван Драч завше відстоював інтереси українського суспільства. Зауважимо, що Іван Драч багато років був членом «Комітету з національної премії України імені Тараса Шевченка», був три рази обраним в ряди депутатів Верховної Ради України, також був обраний головою «Державного Комітету інформаційної політики радіомовлення і телебачення». Не зважаючи на існуючі тогочасні розрізнені політичні погляди, Іван Драч завше прагнув працювати із кожним українським державним урядом, знайти спільну мову із кожним політичним лідером України.

Варто згадати і життєві сторінки Івана Драча як голови Народного Руху України. Завдячуючи йому ця громадсько-політична організація йшла

шляхом відновлення незалежності України. Очолюючи «Народний Рух України за перебудову» Іван Драч досить сміливо протистояв тодішній політиці КПРС – КПУ, вміло знаходив компроміс із своїми ідеологічними опонентами.

Актуальність теми дослідження дипломної роботи визначається інтенсивним підняттям інтересу українського суспільства до дослідження діяльності постатей, які були безпосередніми організаторами та активними учасниками змагань української нації за своє національне відродження. Вивчення творчості, політичної і громадської діяльності відомих українських діячів є одним з головних завдань історичної науки сучасності. Ключовим напрямком в наукових пошуках науковців є й історична персоналістика, оскільки історію України новітньої доби (яку ми вивчаємо) творили багато талановитих людей.

На межі ХХ століття та ХХІ століття серед великого кола поетів, письменників, що брали активну участь в українському національно-демократичному русі, помітною є постать Івана Драча. Дослідження його творчої спадщини, вивчення персонального впливу на політичне й громадське життя України, розкривають перспективи щодо розуміння тогочасної сутності суспільно-політичних процесів, охарактеризовують місце і роль особи на шляху боротьби за демократичну, суверенну, незалежну Україну.

Безперечно, постать Івана Драча, як одного із найскравіших представників громадсько-політичного, культурного життя України другої половини ХХ ст. є однією із ключових в новітній історії України. Його внесок в відновлення незалежності України й подальшу розбудову української державності є яскравим прикладом для всіх українців.

Вивчаючи новітню історіографію та нові історичні джерела, ми більш глибоко досліджуємо сторінки біографії Івана Драча в новітній період історії Української держави.

Актуальність пропонованої теми дипломної роботи визначається і її недостатнім науковим вивченням та науковою розробкою, відсутністю ґрунтового наукового дослідження, що розкриває мистецьку та громадсько-політичну діяльність Івана Драча.

Мета дипломної роботи: на основі широкого кола наукової й науково-популярної літератури, джерел вивчити ідеологічну, політичну, громадську, мистецьку діяльність Івана Драча, охарактеризувати його державницькі погляди, надати оцінку його творчому поетичному спадку, поглибити знання про суть національно-демократичної боротьби українського народу за свої права і свободи в радянські часи.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **дослідницькі завдання:**

- охарактеризувати ступінь наукового вивчення пропонованої теми, систематизувати джерельну базу дослідження;
- вивчити постать Івана Драча як громадсько-політичного діяча та представника української творчої інтелігенції;
- виокремити патріотичні мотиви у поетичній творчості Івана Драча;
- розкрити обстоювання Іваном Драчем демократичних свобод Української держави;
- показати участь Івана Драча в державотворчій діяльності Народного Руху України;
- дослідити постать Івана Драча, як першого голови Народного Руху України.
- прописати ряд питань, що потребують свого подальшого наукового вивчення.

Об'єктом дослідження дипломної роботи являється постать громадсько-політичного, державного діяча – Івана Драча періоду другої половини XX – початку XXI ст.

Предметом вивчення дипломної роботи є, власне, процес становлення Івана Драча як поета і політика, борця за незалежність України.

Хронологічні рамки дипломної роботи охоплюють роки життя Івана Драча (з 1936 року по 2018 рік). У відповідності до основних етапів творчії, громадсько-політичної діяльності Івана Драча дипломна робота розділяється на відповідні розділи та підрозділи.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють терени України з сучасним адміністративним поділом.

Методологічну основу дипломної роботи складають принципи історизму, науковості, об'єктивності. Для розв'язання поставлених в роботі дослідницьких завдань були використані методи синтезу, аналізу, а також проблемно-хронологічний, порівняльно-сторичний та ретроспективний методи. З точки зору персоналістичної позиції, під час дослідження теми дипломної роботи були використанні хронологічний, історико-типологічний і біографічний методи, методи критики й класифікації джерел.

Наукова новизна дипломної роботи визначена її проблемою, яка до сьогодні не була предметом всебічного й спеціального вивчення. На сторінках дипломної роботи висвітлено творчу й громадсько-політичну діяльність Івана Драча в контексті історичних подій протягом кін. XX – поч. XXI ст., а саме:

- розкрито основні етапи життя Івана Драча;
- здійснено аналіз творчого доробку Івана Драча;
- висвітлено трансформацію світогляду Івана Драча під впливом політичних подій другої половини XX ст.;
- проаналізовано участь Івана Драча в змаганнях Народного Руху у відновленні незалежності України;
- охарактеризовано позицію Івана Драча в історично значущі суспільно-політичні моменти історії України кін. XX – поч. XXI ст.;
- з'ясовано значення Івана Драча в державотворчих процесах України в роки незалежності.

Практичне значення отриманих результатів дипломної роботи полягає в тому, що узагальнення, результати й прикінцеві висновки можуть бути

використані при розробці спеціальних навчальних курсів у вищих навчальних закладах, написанні підручників з історії України другої половини XX ст. – поч. XXI ст., підручників з політології, для подальшої наукової розробки окресленої теми, при упорядкуванні біографічних довідників.

Структура та обсяг дипломної роботи. Структура дипломної роботи зумовлена специфікою мети і поставлених дослідницьких завдань. Дипломна робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів (шести підрозділів), висновків, списку використаних джерел (100 позицій на 9 сторінках), додатків (на 16 сторінках). Основний обсяг дипломної роботи становить 58 сторінок, загальний обсяг дипломної роботи – становить 85 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія питання

Підкреслимо, що постать Івана Драча є досить відомою на теренах України та за кордоном, а особливо у середовищі української діаспори світу. Його знають як шістдесятника, дисидента, поета, перекладача, кіносценариста і політика. В ньому успішно поєднувалися творчі здібності сценариста, поета, організатора, він прекрасно володів ораторським мистецтвом. Власне, останнє, надало йому знайти вдалий підхід до «тонкої душі» українського народу, його слова завше підсилювали на надихали українців, згуртовували їх на громадсько-політичному поприщі України.

Якщо говорити про громадсько-політичну діяльність Івана Драча, то його найбільшим досягненням в цій площині було створення Народного Руху України за перебудову – це була перша в радянські часи громадсько-політична організація, яка проявляла свою опозиційну позицію до тоталітарного Радянського Союзу й комуністичного режиму в цілому. Іван Федорович Драч став першим головою НРУ за перебулову. Ця організація була тією «парасолькою», що зуміла об'єднати навколо себе всі демократичні сили на шляху до відновлення незалежності України в 1991 році. Тому і Івана Драча сміливо можна назвати борцем за незалежність України кінця ХХ ст.

Вивчаючи історіографію пропонованого питання варто підкреслити, що по особистості Івана Драча, його громадсько-політичній позиції написано велике коло наукових, публіцистичних праць чимало прць істориків і письменників.

Наукові розвідки присвячені різним часовим періодам становлення розвитку особистості Івана Драча, тому логічно було б праці, на сторінках

яких розглядається діяльність, зокрема з історії Народного Руху України, охарактеризувати в проблемно-тематичному порядку.

Так, оригінальними і науково-важливими під час написання пропонованої дипломної роботи є напрацювання добре знаного в нас час київського науковця-історика Віктора Даниленка. Власне він, свою авторську увагу зацікавлював на різносторонні аспекти суспільно-політичних процесів, що протікали на теренах України в період, що вивчається («Релігійне життя в Україні у 1990-ті роки» (Київ, 2002) [56]; «Передумови голоду 1946–1947 рр. в Україні» (Київ, 2008) [53]; «Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр.» (Київ, 2011) [55]; «Україна напередодні відновлення незалежності: соціальна криза» (Київ, 2017) та інші) [54].

Надзвичайно цінну інформацію щодо життя та діяльності Івана Драча на своїх сторінках описують довідники, хрестоматії, енциклопедії. Так, наприклад в цьому контексті можемо виділити нарис про Івана Драча в хрестоматії під назвою «Живиця» (Київ, 1988) [72]. Цей нарис підготував Ф. С. Кислий. Наступна хрестоматія під назвою «Дніпрова хвиля» (Київ, 1993) теж містить інформацію про Івана Драча [77]. Її подав П. П. Кононенко. Ще одне хрестоматійне видання – «Золотий гомін» (Київ, 1995) [89]. На сторінках останнього Д. Павличко написав про Івана Драча.

Безперечно, варто згадати і про навчальні посібники присвячені сторінкам історії розвитку української літератури ХХ ст., де піднімається питання творчості Івана Драча «Історія української літератури ХХ століття: навчальний посібник» (Київ, 1995) за редакцією В. Дончика; («Відлуння десятиліть: українська література другої половини ХХ ст.: навч. посібник» (Київ, 2001) за упорядництвом М. Сороки) [65]. Власне, на їх сторінках розміщена бібліографічна інформація, зокрема відомості про літературну діяльність Івана Драча. Вказані видання розкривають значення літературного доробку Івана Драча як поета, подають аналіз його творчості в цілому. Якщо

говорити про літературну критику творів Івана Драча, то в цьому ракурсі ще раз варто згадати хрестоматію «Дніпрову хвилю» (Київ, 1993) [77].

Під час написання дипломної роботи до уваги бралися різноманітні видання, які висвітлювали головні відомості про Івана Федоровича не тільки як про літературного діяча, а як і про дисидента. Так, наприклад, пріоритетними для дипломниці в вивченні сторінок життєвого шляху Івана Драча як громадсько-політичного діяча є «Рух опору в Україні, 1960 – 1990: енциклопедичний довідник» (Київ, 2010) за редакцією авторського колективу в складі О. Зінкевича, О. Голуба, Г. Панчука [59] та видання під назвою «Енциклопедія сучасної України» (Київ, 2008) за редакцією авторського колективу, до складу якого входить І. Дзюба, А. Жуковський і інші [57].

Також важливим для написання пропонованого дослідження є довідники, серед яких: «Культура української мови: довідник» (Київ, 1990) за редакцією В. Русанівського [82] та «У пам'яті Києва: столичний некрополь письменників: історичний науковий довідник» (Київ, 2005) за авторством В. Жадька. Сторінки цих напрацювань вміщують інформацію, яка охарактеризовує творчі здобутки Івана Драча.

Говорячи про питання вивчення життєдіяльності Івана Драча маємо згадати і про більш ґрунтовніші дослідження, такі як наукові монографії. Так, серед перших ґрунтовних досліджень в цьому контексті є праця за авторством В. Ковтуна під назвою «Іван Драч: спроба портрету українського політика» (Київ, 1998) [75].

Спроби розкрити політичну діяльність Івана Драча на сторінках своєї монографії зробив А. Ткаченко («Іван Драч – поет, кінодраматург, політик» (Київ, 2000) [96]. На сторінках цього видання аналізується багатогранна діяльність Івана Драча і як кінодраматурга, і як поета, і як політика тощо.

Якщо виходити із точки зору більш новіших (близких до сучасних) наукових напрацювань, то тут безперечно варто виділити працю М. Загребельного під назвою «Іван Драч: науково-популярне видання» (Харків, 2014). Ця праця присвячена біографії Драча: розпочинаючи із

нелегкого дитинства та обіймає його останні роки, окреслює політичні досягнення Івана Федоровича [61]. На сторінках вказаної праці йде мова і про протистояння Івана Драча із тогочасною радянською владою, із ідеологією КПРС – КПУ; розкрито його вплив на однодумців. Також пропонована книга в якійсь мірі відображує різноманітні грані життя і творчості майстра пера. Ця монографія є значущою для вивчення теми дипломної роботи, адже викладена в ній інформація ґрунтується на спогадах Івана Драча та на інтерв'ю із ним самим.

Варто звернути увагу і на праці, які відображають постать Івана Драча як поета. Так, в нарисі під назвою «Іван Драч. Нарис творчості» (Київ, 1986) автор М. Ільницький робить спробу простежити «саморозвиток Івана Драча, збагачення і соціально-естетичну наповненість його поетичної творчості» [67, с. 9]. В змісті цієї праці зазначається, що М. Вінграновський та І. Драч «привертали до себе всезагальну увагу своєрідною, незвичною, для тогочасного читача, асоціативно-метафоричною образністю» [67, с. 10]. А це і справді так, оскільки творчість цих представників шістдесятницького руху досить справедливо вважають новаторською для того часу. М. Ільницький порівнює Івана Драча із «першопроходцем», визначає його «поетом сучасної теми, сучасного сприйняття, сучасної поетичної мови» [67, с. 30]. На думку автора, Іван Федорович «освоював все нові «території»: пройшовши один переліг, вирушає на інший» [67, с. 8].

Згадаємо і наступні праці за авторством А. Ткаченка («Іван Драч: нарис творчості» (Київ, 1988) [95]; «Художній світ Івана Драча» (Київ, 1992); «Іван Драч – поет, кінодраматург, політик» (Київ, 2000) та інші. В вказаних працях автор розкриває і описує основні риси художнього стилю Івана Федоровича. Так, доприкладу:

- «переплавлення у тиглі власної творчості найяскравіших здобутків світової культури»;
- «свіжість світосприйняття»;

- «перейнятість як долею людства загалом так і долею конкретної людини»;
- «душевне занепокоєння горем людини та радість за людське щастя» [95, с. 25].

Тепер проаналізуємо дисертаційні дослідження. Якщо говорити про захищені дисертації, які в певній мірі дотичні до теми дипломної роботи та зокрема висвітлюють творчий спадок Івана Драча як поета то серед них можна відзначити кандидатську роботу за авторством М. Лановика «Функціонування літературно-художнього образу в українсько-англійських перекладах (на матеріалі англійських перекладів поезій І. Калинця та І. Драча)» (Київ, 1997) [85]; за авторством А. Ткаченка «Індивідуальний стиль: феноменологія / типологія; динаміка / статика: (на матеріалі творчості укр. поетів 60–90-х рр. XX ст.)» (Київ, 1998) [97]; Л. Тихої «Метафора в поетичному дискурсі Івана Драча» (Київ, 2007).

В цих дисертаційних дослідженнях науковці зробили аналіз, власне, літературних творів Івана Драча не тільки 60-х – 70-х рр. XX ст., але і охопили ближчі до сучасності твори Івана Федоровича. Також автори вказаних дисертацій порівнювали творчість Івана Драча із творами інших відомих українських поетів. Ряд аспектів діяльності Івана Драча подаються й у авторефераті авторства М. Кудряшової «Поетичний словник українських неокласиків» (Харків, 1999) [80].

Темі НРУ присвячені кандидатські дисертації, що були виконані на кафедрі «Історії та етнографії України» «Одеського національного політехнічного університету» під керівництвом проф. Г. Гончарука. Це зокрема дисертації за авторством І. Місеври, Е. Мамонтової, С. Овсієнко, О. Мардаренко, Ю. Діденка, М. Кучерук, Н. Кіндрачук, І. Кривдіної, О. Шановської, О. Шипотілової тощо.

Якщо акцентувати увагу на вивченні позиції представників КІРС – КПУ по відношенню до шістдесятників, дисидетів – «українських буржуазних націоналістів» то тут важливими є напрацювання А. Русначенка

«Національно-визвольний рух в Україні – середина 1950-х – початок 1990-х років» (Київ, 1999) [92].

Різносторонню діяльність когорти шістдесятників та й в подальшому дисидентів, серед яких був і Іван Драч, охарактеризовано на сторінках праць та статтях за авторством наступних українських авторів, а саме: Є. Сверстюка «Блудні сини України» (Київ, 1993); Г. Касьянова «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80 років» (Київ, 1995); Н. Заверталюка «Шістдесятники» у фокусі рухливої естетики 60-х років ХХ століття» (Київ, 200) [45]; Ю. Данилюка «Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.)» (Київ, 2000) [33], Г. Дідківської «Український правозахисний рух: Бібліографія» (Київ, 2000) [27]; Д. Стуса «Звичайне життя незгодних: В. Стус, С. Тихий, Ю. Литвин » (Київ, 2001); Ю. Шаповала «Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії» (Київ, 2001) [100]; Л. Кужільної «Національна модель світу в поезії літературного шістдесятництва в українській літературі ХХ століття: практ. частина» (Кіровоград, 2002) [81]; О. Пасховева «Помилка «отсидента»: Українській Гельсінській групі – 25 років» (Київ, 2002); М. Гориня «В'ячеслав Чорновіл – ініціатор створення УГС» (Київ, 2003) [49]; І. Онікієнко «Світличний та В. Стус у боротьбі за збереження поетичного космосу шістдесятників» (Дніпропетровськ, 2006) [88]; Д. Стуса «Звичайне життя незгодних: В. Стус, С. Тихий, Ю. Литвин » (Київ, 200;

Цінними та цікавими для дослідження теми дипломної роботи являються праці С. Галамая, Л. Лук'яненка, які носять мемуарно-біографічний характер.

Інформацію щодо розуміння процесу опозиційності «шістдесятників» в боротьбі із комуністичною ідеологією, застосування в цьому контексті як зброї «літературного слова» почерпнуто із наукових статей за авторством М. Степаненко й М. Наєнко тощо.

Зазначимо, що Іван Федорович Драч входить до когорти нового покоління митців-інтелектуалів, нової хвилі поетів-шістдесятників», яких

міцно єднано бажання виявити «здоровое osobистoe начало, енергійність художнього пошуку, неприйняття шаблону і художньої нівеляції». Іван Драч проявив свою творчість у добу переоцінки морально-етичних цінностей літератури, великих змін в соціально-поетичному, економічному та духовному житті українського суспільства, у добу науково-технічної революції тощо.

Варто сказати і те, що дослідження творчого спадку Івана Федоровича вели протягом останніх років відомі публіцисти вчені. Про науково-популярної надбання Івана Драч написано десятки брошур, що сповнені важливою інформацією щодо поета-новатора. Про його новаторський вплив на літературу, про його поетичне слово написано доволі багат. Сам Іван Драч неодноразово був нагороджений державними нагородами та відзнаками й літературними преміями.

Творча скарбниця Івана Драча характеризується на сторінках праць, виданих у співавторстві, зокрема відомих українських поетів. Так, певну, потрібну для запропонованого дослідження інформацію почерпнуто зі статей Л. Новиченко, М. Жулинського, М. Ільницького, Є. Гуцало, Н. Гладія, Л. Масенко, В. Галацької, І. Світличного, О. Єременко. Певні відомості взято із праць Івана Дзюби тощо.

Наприклад, науковець Л. Масенко у своїй статті під назвою «Слово в поезії Івана Драча» описує поетичний хист поета-митця: «контрастне поєднання прозаїчного й високого, високого й смішного, конкретного й абстрактного», що виявляється на рівні лексики. Іван Драч в своїх творах застосовує різноманітні елементи на контрасті, тропи, призначенням яких являється виразність, слів, словосполучень. В цих зазначених працях проглядається стан формування політичного світобачення, громадянських якостей Івана Драча, проглядається любов до Батьківщини-України та українського народу, української нації.

Роботи, на сторінках яких розкривається розвиток суспільно-політичних подій опісля здобуття незалежності України, розкривається створення та

діяльність нових політичних організацій, партій, вийшли в світ на початку 90-х рр. XX ст. Так, до їх числа варто віднести статті О. Муравського, Г. Горбачука, Ю. Латиш, монографію О. Бойка.

Наприклад, в книзі за авторством О. Бойка «Україна в 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: монографія» (Київ, 2002) [43] розкрито процес становлення незалежної, правової, суверенної України, розкрито внутрішню структуру українського національно-визвольного руху в період, що передував відновленню незалежності.

Також цінними є статті історіографічного характеру, предметом вивчення яких є період, що вивчається – це, зокрема статті за авторством О. Шановської, яка аналізує праці закордонних українознавців Я. Кабічека, Ф. Незважного, Р. Сольчаника, Я. Розумного. В. Жулиського, А. Жуковського, М. Вербового, В. Назарука, П. Кірхнера, П. Мішлей, М. Прокопа, А. Камінського і інших тощо.

Протягом другої половини 90-х рр. XX ст., паралельно із поетапною еволюцією всієї політичної системи вже незалежної Української держави, збільшилась кількість робіт, які характеризують діяльність Народного Руху України щодо виборювання незалежності України.

Якщо вести бесіду про значущість ролі Івана Драча (як керівника Народного Руху України за перебудову), його діяльності в контексті вказаної громадсько-політичної організації щодо визначення ключових напрямків українського державотворення, то тут ми можемо зазначити монографію за авторством О. Гараня під назвою «Убити Дракона» (Київ, 1993) [48]. Київський професор проаналізував етап виникнення і діяльності Народного Руху України, у контексті якого характеризується постать Івана Драча. В цій книзі розкрито історію зародження та еволюції НРУ, створення багатопартійної системи на теренах України.

Великий внесок у проблематику, що досліджується зроблено одеським професором Г. Гончаруком, який видав фундаментальну монографію під назвою «Народний Рух України. Історія» (Одеса, 1997) [49]. В цій праці

історик чітко аргументуючи, подав зовнішні й внутрішні процеси, які протікали у осередку Народного Руху України в період його формування, і в період його подальшої політичної боротьби.

Професор Г. Гончарук видав і інші праці, це, зокрема «Народний Рух України: Історія: 1989 – 1996 рр. (Одеса, 2014) [50], «Національна ідея і Народний Рух України» (Одеса, 2004) [51]. В зазначених роботах вивчено внесок Івана Драча на шляху боротьби України за свою незалежність. На сторінках цих праць розглянуто переконання, справжні цілі, лідерські якості очільників Народного Руху, зокрема Івана Драча.

В змісті книги «Народний Рух України. Історія» професор Г. Гончарук розмістив розділ під назвою «Зрозуміти батька Руху», власне, саме так він назвав Івана Федоровича [50]. Вже в 2014 році, в місті Одесі вийшло в світ друге видання зазначеної монографії. Друге видання доповнене вже більш новими фотодокументами, архівами матеріалами, документами з особистих архівів перших очільників рухівських осередків. Варто зазначити, що обидві монографії професора Г. Гончарука були високо оцінені видатними науковцями О. Реєнтом та Г. Папакінім.

Створенню Руху, його регіональних осередків присвячені монографії Н. Кіндрачук та Ю. Діденка. На сторінках цих досліджень мова йде і про діяльність Івана Драча зокрема. Зауважимо, що Н. Кіндрачук свою дослідницьку увагу присвятила боротьбі НРУ за незалежність України та в цьому контексті висвітлила роль Івана Драча [73]. Миколаївський дослідник Ю. Діденко охарактеризовує державотворчу програму Руху, яка була спрямована на зміцнення незалежної України [58].

Участь Івана Федоровича у ролі першого очільника НРУ, а з часом постійного члена НРУ (а пізніше партії) відображена на сторінках наукових статей, за авторством О. Бажана, Н. Ільницького, В. Барцьося. Роль Івана Драча у діяльності НРУ чітко окреслив у своїй статті під назвою «Про Рух і його батька» професор Г. Гончарук. Підкріплюючи конкретними історичними фактами, що ґрунтуються на джерелах науковець більш

детально окреслив заслуги І. Драча на шляху здобуття незалежності Української держави.

Варто зазначити і те, що різні аспекти створення та діяльності Народного Руху України розкриті на сторінках збірників Всеукраїнських наукових конференцій під назвою «Народний Рух України: місце в історії та політиці» (їх було всього десять). Практично у всіх десяти конференціях брав участь Іван Драч, керівники Руху різних періодів, провідні науковці багатьох регіонів України. Матеріали пропонованих конференцій присвячені загальній історії Руху, присвячені учасникам громадсько-політичної боротьби за незалежність України в період протягом 1980-х поч. 1990-х рр. Вони мають важливе значення в контексті дослідження політичної діяльності Івана Драча. Зауважимо, що всі десять конференцій проходили в стінах Одеського національного політехнічного університету. Головним організатором їх був вище згаданий професор Г. Гончарук. Ключовою ознакою всіх тез є подана об'єктивна оцінка внеску Руху в процес здобуття незалежності України та об'єктивна оцінка очільників Руху на цьому шляху.

Про участь Івана Драча в подіях «Помаранчевій революції» описано на сторінках науково-популярних видань за авторством С. Цвілюка та М. Загребельного. Дослідники, зокрема зазначали головні чинники, які призвели до невдач у політиці Віктора Ющенка, як президента України – це, на їх думку, ненадійне наближче оточення та державні чиновники. Іншою причиною розвалу єдності «помаранчевих сил» була «поразка на наступних виборах представників українських націонал-демократичних партій та блоків» тощо. За словами С. Цвілюка, ні одна українська національна сила не зуміла потрапити в парламент, у цьому значенні мова йшла і про Народний Рух України. На привелекий жаль, в регіонах, представники яких «ностальгували за Радянським Союзом», віддали свою перевагу «білоблакитним силам» [99, с. 245].

На сам кінець відзначимо, що завдяки системі засобів масової інформації (ЗМІ), є надзвичайно велика кількість матеріалу, яка розміщена на

інтернет сторінках, а це дозволило дипломниці у повній мірі вивчити громадську позицію Івана Драча, дослідити його творчу й політичну діяльність в роки суспільно-політичних перетворень незалежної України.

Отже, історіографічний доробок із пропонованої теми є досить помітним, сприяє всебічному аналізу багатогранної постаті Івана Драча. Відмітимо, що на сучасному етапі суспільство досить таки по-різному ставиться до Івана Федоровича, до його громадсько-політичної діяльності, проте в більшості його знають як головного очільника Народного Руху, який призвів Україну до державної самостійності та незалежності.

В радянські час не було масових досліджень з окресленої проблематики, проте зрушення в вивченні постаті Івана Драча, аналізі його життєдіяльності відбулися вже на поч. 90-х рр. XX ст. Сьогоднішню молодь особливо цікавить творча спадщина Івана Драча, його діяльність в русі шістдесятників, діяльність в лавах Народного Руху України. Проте, зауважимо, що не зважаючи на велику кількість інформації, що побутує в інфопросторі, досі не було узагальнюючої праці (думки) стосовно внеску Івана Драча в політичне, культурне життя радянської, а з часом вже незалежної Української держави.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база дослідження теми дипломної роботи є різноманітною. Так, до джерельної бази можемо віднести писемні неопубліковані та опубліковані матеріали. До опублікованих документів варто віднести ті матеріали, які розміщені в пресі, на сторінках збірників документів, на інтернет сторінках відповідних відомств і міністерств. Аналіз цієї групи джерел дав можливість побачити події із життя Івана Драча через занавісу його власних думок, створити цілісне уявлення щодо сприйняття його, як громадсько-політичного діяча та митця і зрозуміти його позиції, поведінку та вчинки.

Підкреслимо, що під час написання дипломної роботи, досить таки активно використовувалися бібліографічні покажчики, присвячені Івану Федоровичу. Доприкладу, покажчик під назвою «Іван Драч. Література. Кінематограф. Політика: бібліографічний. Покажчик» (Київ, 2011) [14], який був опублікований в 2011 році, містить на своїх сторінках статтю за авторством С. Тримбача, що характеризує діяльність Івана Федоровича в житті кінематографії. Також на сторінках цього бібліографічного покажчика розміщений і літературознавчий нарис за авторством Л. Тарнашинської, який теж висвітлює творчу біографію митця. Сторінки бібліографічного покажчика містять і статтю за авторством В. Ковтуна, у тексті якої Іван Драч показаний як політик [75].

Варто наголосити і на творах, на поезії Івана Драча, текст яких мав і має певний вплив на пересічних громадян України, на суспільство в цілому. Відзначимо той факт, що ще в далекому 1960 році, світ побачив один із перших віршів Івана Драча під назвою «Ода чесному боягузові», опісля чого поет стає кумиром багатьох українців. Рядки вірша люди між собою переписували, передавали із уст в уста.

Зрозуміло, що дипломниця фізично не змогла описати всі віршовані твори Івана Драча, адже їх налічується понад дві з половиною тисячі, однак з впевненістю можна стверджувати, що всі вони піднімали дух народу в напрямку до змін тогочасного радянського життя.

Важливим і оригінальним матеріалом для дослідження постаті Івана Драча як видатного поета являються поетичні збірки Івана Драча, зміст яких був проаналізований дипломницею, серед них варто виокремити наступні:

- 1. «Балада про соняшник» (1962 рік). Головна ідея збірки полягає в умінні бачити красу довкола, а особливо у повсякденні. Також автор возвеличує роль поезії у житті кожної людини;
- 2. «Протуберанці серця» (1965 рік). Головна ідея збірки – це возвеличення добра. В рядках збірки, автор закликає людей, щоб ті творили на білому світі лише добро;

- 3. «Балади буднів» (1967 рік). Рядки збірки описують повсякденність людського буття;
- 4. «До джерел» (1972 рік);
- 5. «Корінь і крона» (1974 рік);
- 6. «Київське небо» (1976 рік);
- 7. «Сонячний фенікс» (1978 рік);
- 8. «Сонце і слово» (1978 рік);
- 9. «Січнева балада 1924 року» (1980 рік);
- 10. «Шабля і хустина» (1981 рік);
- 11. «Драматичні поеми» (1982 рік);
- 12. «Київський оберіг» (1983 рік);
- 13. «Теліжинці» (1985 рік),
- 14. «Храм сонця» (1988 рік);
- 15. «Противні строфи: поезії» (2005 р.) та інші.

Безумовно, варто відзначити добрознану поему Івана Драча під назвою «Чорнобильська мадонна», яка була написана ще в 1987 році та була присвячена висвітленню трагічних подій, які спровокувала аварія на Чорнобильській АЕС. Причини написання цієї поеми крилися і в особистісних моментах Івана Драча, адже ця біда (трагедія) торкнула і сім'ї письменника [8].

Відзначимо ще і те, що Іван Федорович писав не тільки вірші й поеми, він являється автором біографічної повісті, яка описує життя Григорія Сковороди («Григорій Сковорода: біографічна повість» (Київ, 1984) [7], а також є автором збірки кіноповістей під назвою «Іду до тебе: кіноповісті» (Київ, 1970) [5]. Також Іван Драч являється автором статей і поетичних перекладів («Наближення: поетичні переклади і статті» (Харків, 2012); «Історія Русів» / пер. на укр. І. Драч (Київ, 1991); «Вибрані твори: у 2 томах» (Київ, 2012) [6].

Цінними джерелом для написання дипломної роботи являються опубліковані виступи, доповіді, критичні інтерв'ю та статті Івана Драча

впродовж багатьох років («Духовний меч: літературна критика статті та есе» (Київ, 1983); «Політика: статті, доповіді, виступи, інтерв'ю» (Київ, 1997); «Від форуму до форуму: матеріали доп., виступів, ст. та інтерв'ю (Київ, 2006); «Слово: вірші, поеми, кіносценарії та публіцистика різних років» (Київ, 2009) [11]. Також для дослідження окресленої теми є окремі зібрання творів Івана Драча і його публіцистика «Вибрані твори: у 2 т. Т. 1: Вірші. Поеми» (Київ, 2011) [12].

Іван Драч був і талановитим кіносценаристом. Його кіносценарії, являються основою для українських фільмів, серед яких:

- «Криниця для спраглих» (1964 рік);
- «Камінний хрест» (1968 рік);
- «Іду до тебе» (1971 рік);
- «Пропала грамота» (1972 рік);
- «І в звуках пам'ять відгукнеться...» (1986 рік);
- «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1983 рік);
- «Вінчання зі смертю» / у співавторстві (1992 рік);
- «Таємниця, забрана Чингісханом» / у співавторстві (2001).

Для вивчення окресленої теми дипломної роботи важливим джерелом є збірники документів, що розкривають сторінки історії руху опору радянському режиму протягом 60 – 70-х рр. ХХ ст. («Остання адреса: до 60-річчя соловецької трагедії. В 2-х томах» (Київ, 1997); «Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських угод: в 4-х т.» (Харків, 2001); «Український правозахисний рух Ukrainian movement for human rights and justice: Документи й матеріали київської Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінкських угод» (Торонто, 1978) [27].

Цінним для аналізу пропонованої теми являються і збірники документів, які розкривають мовні заборони на теренах Української РСР, заборону української мови і активну русифікацію («Мовна політика в УРСР: історія лінгвоциду», що розміщено і збірнику документів і матеріалів «Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали» (Київ, 2005).

Відзначимо, що для дипломної роботи є важливим і збірники документів, які розкривають змагання демократичних сил на шляху здобуття державної незалежності України 1989 – 1991 рр. («Шлях до незалежності: суспільні настрої в Україні кін. 80-хрр. XX ст. Документи і матеріали. До 20-ї річниці незалежності України» (Київ, 2011); «Початок дороги (Назустріч на Всесоюзній нараді молодих письменників): про першу кн. І. Драча «Соняшник: твори в 2 т.» (Черкаси, 2004); «Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення» (Житомир, 2010) [2]; «Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України» (Київ, 2009) [19].

В контексті вивчення пропонованої теми дипломної роботи варто відзначити стенограму Першого установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову під назвою «Три дні вересня вісімдесят дев'ятого» (Київ, 2000). Основу тексту вказаного збірника складає розписана стенограма: яка розкриває, зокрема зміст виступу Івана Драча, виступи інших делегатів установчого з'їзду, зокрема виступи представників діаспори світу. На сторінках видання також подані дискусії щодо прийняття програмних документів Руху, звернення рухівців до громадян УРСР.

Діяльність Народного Руху України, зокрема позицію першого голови НРУ Івана Драча на шляху відновлення української державності відображено в творах одного із очільників Руху – Вячеслава Чорновола: «Твори: у 10 т. Том 2: Правосуддя чи рецидиви терору? Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців» (Київ, 2003) [28]. Упорядницею останньої збірки документів стала рідна сестра Вячеслава Чорновола – пані Валентина Чорновіл.

При дослідженні сторінок історії діяльності Івана Федоровича, як ініціатора створення «Конгресу української інтелігенції», під час написання дипломної роботи було використано матеріали зборів конгресу, сам статут організації («Конгрес Української інтелігенції: Довідкові матеріали перших всеукраїнських зборів інтелігенції» (Київ, 1998); «Конгрес Української

інтелігенції: матеріали перших Всеукраїнських зборів інтелігенції» (Київ, 1998); «Статут Конгресу Української Інтелігенції» (Київ, 1998) [21].

Якщо характеризувати джерельну базу дипломної роботи, то тут варто сказати і про газетну публіцистику. Саме на її шпальтах подано перебіг тогочасних подій досліджуваного часового відрізка в географічному вимірі. Так, відзначимо, що газети «День» та «Факти і коментарі» розкривають погляди Івана Драча на суспільно-політичні події на теренах України.

Інформацію про творчу сторону постаті Івана Федоровича (як поета) на своїх шпальтах друкували такі газети як: «Українська мова та література», «Літературна Україна», «Народна газета», «Українське слово» та інші.

Інформацію про суспільно-політичні зміни в Україні, що були пов'язані із демократизацією тогочасного суспільства, друкувала на своїх сторінках «Літературна Україна». Власне, на її шпальтах активно обговорювалася суспільством програма Народного Руху України за перебудову, яка була тут опублікована.

Таким чином, роблячи прикінцеві висновки, варто відмітити, що, джерельна база з дослідження і вивчення постаті Івана Федоровича Драча є досить таки різноманітною. В цьому контексті згадаємо твори самого поета, які опубліковувалися в різні роки в поетичних збірниках. На їх сторінках розкривається рання художня спадщина Івана Драчата, його надбання в кінопросторі (а саме кіносценарії), також розміщені твори вже більш пізнього періоду, які славляться глибоким змістом та роздумами поета.

Для вивчення участі Івана Драча в обстоюванні державницької позиції та демократичних засад України важливими стали праці, які написані Іваном Драчем в останні десятиліття. Їх текст чітко дає можливість простежити громадсько-політичну позицію Івана Федоровича, його політичні гасла, ідеї та бачення майбутнього нашої Батьківщини – України.

Здійснюючи характеристику джерельної бази дипломної роботи варто зазначити і важливість публіцистики. Газети «День», «Факти і коментарі», «Українська мова та література», «Літературна Україна», «Народна газета»,

«Українське слово» і інші розкривають погляди Івана Драча на суспільно-політичні події, які розгорталися на теренах України в період, що вивчається.

Отже, використана джерелознавча база дозволяє всебічно вивчити громадсько-політичну діяльність та творчий доробок Івана Федоровича Драча, дослідити його участь в обстоюванні державницької позиції та демократичних засад України.

РОЗДІЛ 2

ПОСТАТЬ ІВАНА ДРАЧА ЯК ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ТА ПРЕДСТАВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

2.1. Патріотичні мотиви у поетичній творчості Івана Драча

Відомий політик, талановитий режесер та Герой України народився в жовтні місяці (17) 1936 р. Село де народився Іван Драч, а це – Теліжинці, що в Київській обл. завжди славалося національною свідомістю. Матір і батько Івана Драча були корінними українцями, українцями по духу. Вони не визнавали радянської влади. З самого раннього дитинства мати Івана привчала свого сина любити українські народні пісні і українську культуру. З дитинства вона формувала патріотичний дух майбутнього відомого громадсько-політичного діяча.

З початком Другої світової, фашисти окупували село де жив Іван Драч. Німці у школі зробили стайню «всю бібліотеку підпалили на подвір'ї, а вони, як згадує Іван Драч, всіма силами намагались врятувати хоча б якусь книгу, доки вони зовсім не згоріли...» [11, с. 18].

Варто сказати, що на свідомість Івана Драча, досить позитивно вплинула творчість відомого українського «Кобзаря». Легендарні твори Тараса Шевченка «полонили душу» [11, с. 18]. В шкільні роки Іван Драч ознайомився із творами Лесі Українки та найбільш захоплено він відносився до творчості Павло Тичина.

Вчився Іван Драч на відмінно і мав надію на одержання золотої медалі. Проте тогочасне радянське життя, радянська номенклатурна стала на заваді втілення цієї мрії. Справа в тому, що у СРСР все ґрунтувалося на ієрархії посад, розподілі привілеїв: «Я готувався, що мені дадуть золоту медаль, але її

дали доньці першого секретаря райкому партії, тоді я зрозумів, що життя дуже цікаве...» [11, с. 18].

Опісля невдалої спроби поступити у виш, він протягом 1954 – 1955 років працює вчителем в семирічці. Пізніше він починає працювати інструктором «Тетіївського райкому ЛКСМУ по зоні діяльності МТС». На протязі 1955 – 1958 років служить в армії. Під час армійських років Іван Драч пише вірші, а самі кращі видає на сторінках літературних журналів міста Києва – це «Дніпро» і «Вітчизна» [11, с. 20].

Служачи в армійських рядах Іван Драч дізнається про рішення «ХХ з'їзду КПРС», під час якого М. Хрущов виголосив промову про критику політику Й. Сталіна. Вказана подія мала великий вплив на формування громадсько-політичної позиції Івана Драча. Проте саме радянське суспільство розділилося на два табори: «До перших відійшли прихильники сталінського режиму, для них падіння свого кумира мало таке ж значення як для віруючих знищення їх релігії. До другого табору відійшли менш ідейні..., ті хто на «власній шкірі» зміг відчувати всю несправедливість політики КПРС – КПУ». До останніх відносився і Іван Драч.

У вересні місяці 1958 р. Іван Драч стає студентом факультет філології і проявляє себе як обдарований, кмітливий хлопець. Пізніше очолює «літературну студію імені Василя Чумака».

Навчаючись на II курсі філологічного факультету Київського університету (1959 р.) Іван Федорович відкрито виступив із критикою тогочасного політичного режиму, за що був заарештований по завершенню представниками КДБ. В своїй промові «громив ті злочинства радянської системи, про які тільки знав... У розгромі репресивних методів колишнього правління він «перебрав»...» за що і в подальшому був покараний [98, с. 8].

Драча в київському міському (головному) відділенні КДБ, один на один опитувало двоє осіб. Після допиту юного Івана відпустили проте із того моменту за життям та поведінкою Івана Драча пильно стежили радянські органи державної безпеки.

Опісля допиту Іван Драч часто попадав під немилість керівництва вишу, в якому навчався. За політичні переконання Івана Драча, відрахували із денної форми навчання. Навіть свій рукопис із віршами, який він віддав до видавництва «Молодь», заборонили друкувати.

З плином часу Іван Драч вступив до лав «Вишу сценарних курсів державного кіно СРСР в Москві», там він знайомиться з талановитими молодими людьми, з талановитими митцями, які згодом поповнять когорту шістдесятників, а відбувається це на початку 1960-х рр. Молода талановита молодь починає тісно між собою співпрацювати.

Іван Драч володів ораторським талантом, а це відразу його визначило як рупора творчої молоді, він «енергійно виступає на творчих вечорах та народних зібраннях, а в своїх віршах він відкрито критикує радянську владу та СРСР...» [98, с. 9]. Він із простого поета переростає у духовного лідера, кумира тогочасного українського молодого покоління.

Варто відзначити і те, що на поч. 60-х рр. ХХ ст. творчість поета посеред людей сприймалася неоднозначно: «багато кого дратувала асоціативність, метафоричність, символізм його творів, незвичні словосполучки, сміливе введення в мову вірша наукової лексики» [98, с. 10]. Надзвичайно цікавою являлася перша його збірка під назвою «Соняшник». На її сторінках змальовується доля простої людини, намагання вивчити таємниці буття. Відомими серед широкого загалу є твори Івана Драча, які своєю неординарністю поетичного мислення автора захоплювали читачів, а це – «Етюд про хліб» і «Балада про соняшник».

Відмітимо і те, що в 18 серпня місяця 1961 року вийшла у світ надрукована поема «Ніж у сонці», із прекрасною передмовою Івана Дзюби. Саме ця праця возвеличує Івана Драча, підносить його «на високий рівень української поезії того часу, робить його одним з найвідоміших поетів-новаторів на українському просторі».

Відбувається процес успішного та стрімкого входження «поета-шістдесятника» в літературу, «знекровлену» тривалими «вправами»

соцреалізму. Всі довкола проявили зацікавленість, і задалися запитанням, ким являється Іван Драч.

Вже пізніше протягом 1961 – 1962 років Іван Драч обіймає посаду літературного працівника тогочасної широкопопулярної «Літературної газети». То була головна газета «Спілки письменників УРСР» (ця газета станом на сьогодні носить назву «Літературна Україна»). Вже із 1962 року І. Драч стає членом Спілки письменників України. В цьому ж таки році Іван Драч опубліковує свою поему-симфонію під назвою «Смерть Шевченка», що була приурочена 100-річчю із дня смерті видатного Тараса Шевченка. Вийшла поема-симфонія на сторінках журналу «Вітчизна».

Львівський філолог і свідок тієї епохи Іван Денисюк в листі, адресованому до Михайлини Коцюбинської пише наступне про Івана Драча: «...Його поезія в його читанні нагадувала цілий ряд несамопитих візій. Якийсь чарівник позривав усі барви з квітів, з веселки, потовк усі кольорові скельця, змішав усе це в якомусь водовороті, а потім великим пензлем мачав у ті барви і ефектовними, сміливими, небаченими мазками творив. І як творив! Заплющивши очі, бачилося ті барви, вони проникали через замкнуті повіки, вони творили образи, в яких сміялися барви небувалою свіжістю, переливалися, жили, говорили, співали. Осінь, дві сестри під хатою, гуси, соняшники, чвалали пустирі... Скільки величних моментів, скільки пережито, передумано, які букети барв!...» [96, с. 89].

Іван Драч ті інші представники шістдесятництва намагалися відстояти свободи й права українського народу. Він зрозумів трагізм всієї ситуації життя в радянській тоталітарній державі і його позиція стала об'єктивною – боротися до кінця із несправедливістю.

В житті українського поета є цікавий факт – його син двічі впливав координально на громадсько-політичну діяльність свого тата. Перший раз це тоді, коли його син тільки народився, то був далекий 1965 рік. Дитини поклала велику відповідальність на плечі батька за майбутнє новонародженого і родини в цілому.

В той час Іван Драч, усвідомив що потрібно стати на помірковані позиції. Проте головною перевагою співпраці із комуністами стала можливість подальшої роботи у творчій сфері.

Другий раз син знову вплинув на батьківську громадсько-правову позицію, причиною цьому стала променева хвороба сина. Іван Драч не пробачив радянським можновладцям муки, що переніс його син. «Довгі місяці душевних страждань біля ліжка рідної дитини наповнили поета», це в подальшому призвело його до лав Народного Руху України. Іван Драч став першим очільником цієї громадсько-політичної організації.

Дуже сумно, що життя Максима Івановича – сина Івана Драча перервалося на 44 році життя, його вбили і це вбивство співпало із двадцятою річницею створення Народного Руху України. Іван Драч в інтерв'ю журналістам стверджував: «вбивство його сина – це відплата за організацію Народного Руху України» [96, с. 101].

В 1970 році Іван Драч видає збірку кіноповістей під назвою «Іду до тебе», яка була присвячена Лесі Українці, а вже в 1971 році на кіноекрани вийшов фільм теж під назвою «Іду до тебе».

В 1972 році на світ появилася збірка поезій і перекладів під назвою «До джерел». В цьому ж таки році був знятий кінофільм за сценарієм Івана Драча: кінострічка «Пропала грамота» (за однойменною повістю Миколи Гоголя). В цьому сценарії поєдналися козацькі перекази.

В США в році 1978 в перекладі англійською мовою виходить друком праця із віршами Івана Драча, яка мала назву «Orchard Lamps» («Садові лампи»). Її редактор та автором передмови став Стенлі К'юніц (американський поет), а вже в 1989 р. ця книга була перевидана в США.

Іван Федорович працював і в складі редколегій таких збірок, як:

- «Поезія» 1968 – 1987 роки;
- «Вітчизна» 1977 – 1982 роки;
- «Сузір'я» 1980 – 1988 роки;
- «Вітрила» 1983–1989 роки;

- «Київ» (існує із 1992 до сьогодні);
- «Дніпро» 1982 – 1991 роки.
- «Гроно» (з 1985 року по 1989 рік, обіймає посаду голови редколегії цього літературно-мистецького збірника).

Протягом 1979 – 1982 рр. у співавторстві із Іваном Миколайчуком, Іван Драч в кіноповісті під назвою «Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини» створює образ українського композитора Миколи Лисенка.

В 1981 році в світ виходить збірка «Шабля і хустина». Осінню 1983 р. Івана Федоровича нагороджують «Державною премією СРСР». В цьому ж таки 1981 році «Укртелефільм» за сценарієм Івана Драча випускає фільм «Вечори на хуторі біля Диканьки», який написаний у співавторстві із режисером Ткаченком.

Варто зазначити, що ключовою причиною, яка активізувала Івана Драча на боротьбу за незалежність України, стала аварія на Чорнобильській АЕС. Іван Драч згадує, що «після цієї трагедії він відчув на собі тягар відповідальності за майбутнє українського народу. Зрозумів, що треба щось змінювати, бо неможливо існувати в країні, де життя людини існує лише у вигляді статистичних показників...» [98, с. 8]. В творчій спадщині Чорнобильській трагедія відобразилася у вірші під однойменною назвою «Чорнобиль» [8]. Чорнобильська трагедія, то була не лише трагедія для української нації – це була трагедія загальнолюдська. Все горе Чорнобиля, на думку поета, полягало не в самій аварії, і як наслідок – радіації, а в самому ставленні верхівки КПРС – КПУ до, власне, пересічних громадян України.

Таким чином, ряд обставин й причин із життєвого шляху Івана Федоровича, покликали його стати на праведну дорогу відстоювання українських національних інтересів.

Встановлено, що, власне, десталінізація дала можливість Івану Драчу піддати критиці політику Й. Сталіна. Його тогочасна літературна спадщина носила в собі певну загрозу для радянського комуністичного режиму. Адже твори І. Драча виходили за дозволені тогочасні рамки «ідеологічно

правильної літератури» і як наслідок – це принесло українському поету багато проблем.

Через антисталінську позицію Івана Драча спершу виганяють із студенських лав університету, пізніше забороняють вихід в світ наступної поетичної збірки поета. Гоніння продовжується до місяця травня 1966 року. В цей час Драч не витримає конфронтаційного тиску зі сторони КПРС – КПУ і переходить на помірковані позиції.

Та не зважаючи на зміни поглядів Івана Драча, він і надалі продовжує підтримувати міцний зв'язок із шістдесятниками. Іван Федорович неодноразово стає на захист молодої передової української інтелігенції.

Однак із вибухом на Чорнобильській АЕС Іван Федорович повертається до активної громадсько-політичної діяльності, однак вже на стороні українських дисидентів. Наступні роки в житті Івана Драча овіяні бажанням відновити державну незалежність України. Українську патріотично налаштовану інтелігенцію об'єднала віковична мрія українців – незалежна демократична Україна.

Із початком 1989 року Іван Федорович активно бере участь в процесі організації Народного Руху України (спочатку за перебудову) – це була масова громадсько-політична організація відкритого типу, яка врешті-решт зуміла об'єднати навколо себе демократичні сили та в такому об'єднанні виборила самостійність нашої Батьківщини. А Іван Драч, як перший голова НРУ брав активну участь в цьому процесі відстоюючи державницькі позиції та демократичні засади України.

Іван Драч проявив себе і як здібний перекладач. В 1991 році, поруч із активною політичною діяльністю Іван Федорович творить як майстер пера. Він докладає зусиль до виходу в світ друком перекладу «Історії Русів» [4, с. 151]. На власному прикладі, Іван Федорович продемонстрував, що одна людина спроможна бути різносторонньо талановитою. Він проявив себе як талант у поезії, плідний перекладач, вдалий сценарист та напевне головною його заслугою, хоча й невизнаною, є його політична діяльність.

2.2. Обстоювання Іваном Драчем демократичних свобод Української держави

Вивчаючи громадсько-політичну діяльність Івана Федоровича на шляху боротьби за соборність, незалежність і демократію в Україні, можемо поетапно її розділити на 3 хронологічні періоди:

- По-перше: період участі у русі «шістдесятників»;
- По-друге: період участі у діяльності Народного Руху України, метою якого була боротьба за незалежність України;
- По-третє: період участі у громадсько-політичній діяльності вже в роки незалежної України.

Громадсько-політична діяльність Івана Драча рогорнулася на початку 60-х рр. XX ст. Саме тоді в часи «керівництва Першого секретаря ЦК КПУ» Петра Шелеста, представники передової української інтелігенції одержали змогу не лише відкрито говорити про свою позицію, але і чинили опір тоталітарній політиці радянської влади. З часом, Іван Драч буде в оточенні видатних талановитих українських діячів, які отримають назву «шістдесятники». «Шістдесятники, як група творчої інтелігенції, патріотично налаштованої молоді, боролась за захист української культури та мови, творчої свободи» [45, с. 25].

Шістдесятники відстоювали розвиток української культури та української мови, проводили різнопланові творчі вечори, ставили заборонені театральні п'єси вітчизняних корефеїв театру, розповсюджували «самвидав»: тексти, книги, вірші тощо. Так, в 1959 р. був створений у місті Києві «Клуб творчої молоді», який отримав назву «Сучасник». Це був такий своєрідний центр нової національної культури.

В свій час Євген Сверстюк, ще в 1993 році зазначав: «Посеред ознак «шістдесятників» я б поставив на перше місце юний ідеалізм, який просвітлює, підносить і єднає... Другою ознакою я б назвав шукання правди і

чесної позиції... Поетів тоді називали формалістами за шукання своєї індивідуальності. Насправді за шукання істини — замість ідеї спущеної зверху для оспівування. Як третю ознаку я б виділив неприйняття, опір, протистояння офіціальній літературі та всьому апаратові КПРС — КПУ...» [45, с. 25].

Доприкладу зазначимо, що «Ода чесному боягузові» (1962 рік) Івана Драча висвітлює саме те покоління радянської інтелігенції 60-х рр. XX ст. Однак, перші арешти української інтелігенції, які пройшли на теренах України у 1965 році дуже вплинули на загальну свідомість радянського суспільства, мали значущий ефект. Іван Драч змінив свою політику борця на іншу більш виважену політику. Налякавшись арештів він переходить в площину внутрішньої імміграції. Проте, цей вибір не був синхронний його душевному стану.

Пізніше, на ґрунті руху шістдесятників виникнуть дисиденти, які будуть боротися за права людини, народу, нації, також будуть боротися із процесами русифікації та будуть намагатися відновити державну незалежність України.

В вересні місяці 1965 року, в місті Києві, в театрі «Україна» відбулася прем'єра стрічки Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» і саме під час цієї прем'єри були виголошені заклики до боротьби супроти радянської влади [70, с. 106].

Такі кроки стали початком міцної дружби поміж І. Драчем і С. Параджановим. Так, український поет присвячував талановитому режисеру багато своїх віршів. Вже в зрілому віці Іван Драч згадав: «Я був на прем'єрі в кінотеатрі «Україна». Приїхав під кінець. Встає Іван Дзюба — єдиний дисидент, якого всі знають. Іван Михайлович каже про художників по костюмах. Що в нас коштів немає. Що починаються арешти серед інтелігенції. І тут встає чи то В'ячеслав Чорновіл, чи то Василь Стус, зі словами, що треба протестувати. Коли я виходив з кінотеатру, побачив Леоніда Калаша, полковника КДБ. Мені здається, що вони тоді ще не вирішили, чи будуть когось арештовувати» [45, с. 26].

Варто зазначити, що арешти все-таки були і на далі. Під час судів, ведення кримінальних процесів, радянській владі, КГБ вдалось «зламати» певну частину тієї інтелігенції, яка була в опозиції до тогочасного дежавного режиму. Без особливого опору, на офіційні позиції перейшли: В. Дрозд, В. Коротич, І. Драч, Є. Гуцало та інші [81, с. 107].

Хто ж не хотів миритись із русифікацією та національною дискримінацією, того арештовували і ув'язнювали на багаторічні терміни. В цьому контексті можемо виділити наступні постаті: В. Стус, В. Марченко, І. Світличний, І. Дзюба, Є. Сверстюк тощо.

Не боячись Іван Дзюба висловив наступне: «Я пропоную... одну-єдину річ: свободу чесного публічного обговорення національного питання, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання і саморозвитку...» [15, с. 58]. Інший представник дисидентства – Левко Лук'яненко, був ще більш радикальний, бо він відкрито відстоював право українців на законний вихід УРСР із складу СРСР. За таке його ув'язнили, у 1961 р. і винесли вирок – смертну кару, але пізніше змінили його на 15 років трудових таборів. Що ж до Івана Дзюби то він в кінцевому результаті не витримав тиску й змінив свою позицію до влади опісля відбування покарання – і як результат, він отримав можливість творити в тогочасному радянському літературному середовищі.

П'ятнадцять наступних років Іван Драч присвятив своє життя суто творчому зростанню, робив свій вклад у розвиток української культури. Він перебував осторонь політики. Тільки із середини 80-х рр. XX ст., коли дисиденти почали відстоювати громадські права і свободи, Іван Федорович повертається до громадсько-політичної діяльності.

Особливо активізувався в політичній площині Іван Драч опісля того як стався вибух на Чорнобильській АЕС в 1986 році. Він як очільник (Київ, 1987 рік) Спілки письменників України, доклав багато сил щоб був створений Народний Рух України – організація, яка протистояла комуністичній верховці. Завдячуючи Івану Федоровичу громадсько-політична організація

об'єднала довкола себе українську передову талановиту інтелігенцію. І. Драч «пояснив необхідність створення цієї організації, а й вказав на наслідки, які чекатимуть Україну, якщо Рух створено не буде» [50, с. 64].

Іван Федорович брав безпосередню участь у процесі створення проекту «Програми» НРУ, який був прийнятий 31 січня 1989 р. На Першому установчому з'їзді Народного Руху (8 – 10 вересня 1989 р.) Іван Драч виступав з промовистими виступами на захист українського народу. Зокрема за ініціативної позиції Івана Драча «НРУ за перебудову» змінює свою назву: забираються слова «за перебудову» та прописується основна мета НРУ – відновлення незалежності України.

Під час Другого з'їзду НРУ, Івана Драча знову обирають головою організації. Тисячі українських патріотів одноголосно визнають його міцний авторитет і висловлюють йому довіру щодо керівництва подальшими політичними кроками рухівців, задля виходу України з лав Радянського Союзу.

«Тільки повний суверенітет українського народу, цілковито незалежна українська держава відповідають сучасному розвитку теперішньої цивілізації. Будь-які інші форми історичного існування народу, нації, безальтернативно і безжально відсувають українську спільноту на задвірки цивілізації, роблять її харчем, сировиною, ресурсом для подальшого розвитку інших державних народів. Нам потрібна цілковита незалежність» – з такими словами виступив Іван Драч на Других Всеукраїнських зборах НРУ. Авторитет Івана Драча в середовищі національно налаштованих українців виріс в рази.

Вже навесні 1990 року він був обраний депутатом ВР України (від Артемівського виборчого округу № 259. Варто сказати і те, що Іван Драч брав активну участь в стінах Ради в процесі написання «Декларації про незалежність». За його ініціативи в текст Декларації було внесено положення про без'ядерний статус України. Активно Іван Драч долучився в процес прийняття «Акту про незалежність України».

Відзначимо і те, що вже роки незалежності України громадсько-політична позиція Івана Драча не була на піку та не принесла особливих звершень, як у попередні роки. Його активність поволі йде на спад. Виник ідеологічний розкол серед лідерів Народного Руху.

Іван Драч покинув лави НРУ, він почав процес створення в 1995 році Конгресу української інтелігенції (КУІ). Ця організація мала високий авторитет в середовищі тогочасної влади. «Лави конгресу почали займати найкращі представники українського народу: поети, митці, викладачі, науковці. Всіх їх об'єднувала ідея служіння українському народу та відстоювання його інтересів» [50, с. 71].

Скажимо і те, що на початку 2002 року Іван Драч втретє стає депутатом Верховної Ради IV скликання від блоку «Наша Україна».

На президентських виборах, які відбувалися в 2004 році він із своїми поблічниками підтримує Віктора Ющенка. Іван Драч підтримує Помаранчеву революцію, він власне сам стоїть на Майдані.

Безперечно варто наголосити і відзначити і те, що Іван Федорович намагався донести українському суспільству та світовій громадськості проблему Голодоморів в Україні, які були злочинами радянської влади та були скеровані на знищення української нації.

Досить таки багато часу Іван Драч займався збором та аналізом інформації щодо Голодомору 1932 – 1933 років та дійшов висновків, що голод в Україні цих років був штучно створений радянською комуністичною верхівкою, щоб знищити український народ, українські націю.

Під час виступу Івана Драча на міжнародній конференції, яка була присвячена роковинам Голодомору в Україні наголосив, що «не дивлячись на порушення загальнолюдських прав радянським режимом, вимагати від теперішньої Росії визнання події тих часів, злочинами, немає сенсу, бо для них це не злочин – ще споконвіків всі російські царі та імператори намагались, якщо не знищити докорінно то принаймні поневолити український народ...» [50, с. 75].

На завершення потрібно проаналізувати співпрацю Івана Драча із представниками української діаспори цілого світу в площині українського національного відродження. Підтримка України діаспорою відбувається на засадах надання матеріальної допомоги задля розбудови сильної, демократичної, суверенної держави-Батьківщини.

Власне, завдяки Івана Драчу, завдяки його плідній і дуже тісній співпраці із Джеймсом Мейнсом питання визнання Голодомору 1932 – 1933 рр. геноцидом українського народу було закріплене на законодавчому рівні.

Відмітимо і той факт, що ще в кінці 1986 р., коли ще ніхто не був сміливий відкрито критикувати КПРС – КПУ за її криваві злочини, Іван Драч першим в Україні публічно вжив термін «голодомор», чим підняв цю проблему на розгляд всього українського народу, всієї України.

РОЗДІЛ 3

УЧАСТЬ ІВАНА ДРАЧА В ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: НА ПРИКЛАДІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ТА КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

3.1. Участь Івана Драча в змаганнях Народного Руху України за відновлення незалежності України

Згадуючи часи створення Народного Руху України Іван Драч, зауважив, що все ропочиналось тоді коли в місто Київ приїхав Михало Горбачов. Зустріч дисидентів з очільником СРСР відбулася у кабінеті Володимира Щербицького, там вони і розпочали дискусію навколо питання необхідності створення «Народного руху України за перебудову». Серед української інтелігенції були присутніми: Д. Павличко, О. Гончар, Б. Олійник, О. Мусієнко, Ю. Мушкетик.

Іван Федорович намагався донести до Михайла Горбачова, що така організація є вкрай необхідною для тогочасного суспільства, що ця організація послужить каталізатором тих реформаторм, які намагалося втілити в життя керівництво Радянського Союзу. Зрештою М. Горбачов підтримав розвиток народно-демократичних бажань УРСР.

Іван Драч в свою чергу висловлювився за свою основну ідею – це «вільна людина у вільній незалежній Україні». Таку ідею поділяли мільйони українців, які впродовж багатьох століть вели боротьбу за відновлення державної незалежності України. Такі бажання розділяли й дисиденти.

Зазначмо, що в той час не території країн Балтії, у Польщі та Чехії і навіть росії прокотилася хвиля підняття національної свідомості народів, створювались громадські організації, що відстоювали права людини, народу, нації.

Народний Рух України (НРУ) створювався із метою зруйнувати Радянський Союз. Такі ж прагнення були і в лавах Народних фронтів Балтії та в серед членів польської «Солідарності».

Щодо Івана Драча, то потрібно сказати, що він виділявся своєю палкою патріотичною позицією. В той момент, обіймаючи посаду першого секретаря «Київської організації Спілки письменників», він обговорював тогочасну ситуацію із своїми побратимами. Іван Драч згадує, як до нього прийшли товариші та вимагали: «Іван, скільки ти будеш сидіти в тому кабінеті? Веди нас! Щось роби!» [49, с. 37].

Розпочалась розробка «Програми» НРУ, а Іван Федорович очолив ініціативну групу по написанню проекту цієї програми. Серед членів ініціативної групи були: П. Мовчан, Ю. Мушкетник, Б. Олійник, О. Мусієнко, Д. Павличко, П. Осадчук, Б. Рогоза, С. Тельнюк, В. Маняк, В. Терен, М. Слабошицький, С. Гречанюк, А. Дімаров і інші [49, с. 38].

Як ініціатор НРУ Іван Федорович сказав: «Справа Руху рухається. Противники НР всіма силами захищають командно-адміністративну систему. Та ініціатори Руху не відступлять... Я думаю, що ми спільними силами, тобто українці, білоруси, москвичі, ленінградці, доб'ємося свого. Це моя така позиція...» [44, с. 29]. Громадсько-політична діяльність Івана Драча ставала все більш активнішою.

На Першому установчому з'їзді НРУ, що проходив 8 – 10 вересня 1989 року Івана Федоровича Драча обирають головою. В ці дні був прийнятий Статут НРУ і прийнята Програма Руху та ряд інших документів. Іван Федорович на з'їзді (за столом президії) у невимкненому мікрофоні промовив: «У Русі моя наступна зупинка «Незалежність» [49, с. 43].

На Других зборах Руху, які відбулися вже в жовтні місяці (25 – 28 числа) 1990 року Івана Драча знову обирають головою Руху. Рухівці визнають його авторитет та довіряють йому керівництво організацією.

В Програмі НРУ прописується нова мета – здобуття незалежності України, а головне мирним шляхом через парламент.

На Других зборах НРУ Іван Драч говорив про політичну ситуацію в Україні і завдання Руху в цьому контексті: «Будь-який об'єктивний, історико-політичний, економічний, соціальний, культурологічний аналіз неминуче приведе нас до єдиного висновку: тільки повний суверенітет Українського народу, цілковито незалежна Українська Держава відповідають сучасному розвитку сучасної цивілізації. Будь-які інші форми історичного існування народу, нації безальтернативно і безжально відсувають українську спільноту на задвірки цивілізації...» [52, с. 189].

Авторитет Руху зростав, як доказом цього можуть послужити вибори до ВР УРСР у 1990 році, де багато місць отримали рухівці. На весні 1990 року Іван Федорович Драч був обраний депутатом Верховної Ради УРСР від Артемівського виборчого округу № 259.

В стінах Верховної Ради Іван Драч бере безпосередню участь в процесі вирішенні досить таки важливих питань. Тут мова йде про державний суверенітет України: «Декларація надала поштовх і напрямок процесу утворення національних держав на теренах падаючої комуністичної імперії» .

Вже через рік, 24 серпня 1991 р. в стінах Верховної Ради України було проголошено «Акт про державну незалежність України». До розробки і обстоювання цього документу та голосування за нього, крім Івана Драча активно долучилися В. Чорновіл, М. Горинь, П. Мовчан, О. Мусієнко, Д. Павличко та інші.

Вже через тиждень 30 серпня 1991 р. Президія ВР України прийняла указ «Про заборону діяльності Компартії України». Швидко створювалися комісії, що повинні були вирішити питання щодо звільнення працівників компартії з усіх комітетів, що були при ВР. Все майно комуністів передавалося у власність місцевим органам влади.

У листопаді місяці (4 числа) 1991 р. Центральний Провід НРУ прийняв ухвалу, де розглядалася участь Руху у майбутніх виборах Президента України. Кандидатом від НРУ став В. Чорновіл.

За процесом голосування, як спостерігачі були запрошені рухівці – представники української діаспори, політичні діячі із Канади: Ліда Гуцуляк, Ераст Гуцуляк, Юля Войчишин, Петро Микуляк, Ленгин Пенцак, Богдан Миндюк, Богдан Онищук, Борис Вжесневський і інші. Проте, 1 грудня 1991 р. крісло президента обійняв Л. Кравчук, натомість руховець В. Чорновіл посів друге місце.

Вже на Третіх всеукраїнських зборах НРУ (28 лютого – 1 березня 1992 р.), голова Руху Іван Драч виголосив свою звітну доповідь під назвою «Рух і утвердження української демократичної незалежної держави» [52, с. 190]. Однак, варто зазначити, що опісля цього з'їзду розпочався процес кризи самовизначення: «Д. Павличко, І. Драч, М. Горинь, спочатку виступали за збереження Руху як центральної бази для національно-демократичних партій. Та вони все ж прагнули розпочати відбудову української самостійності вже на тій матеріально-технічній базі яка в них була. З іншого боку, В'ячеслав Чорновіл продовжував боротися із владою» [76, с. 115].

Іван Драч покидає своє головне творіння. В Русі ропочинається процес руйнації, який і в подальшому призведе до різкого скорочення лав цієї організації.

Таким чином, Іван Драч створював великий вплив на процес створення Народного Руху України, як громадсько-політичної організації, він весь час виступав ініціаторів відстоювання українських національних ідей та інтересів. Власне Іван Драч став очільником ініціативної групи по складанню проекту «Програми» «Народного Руху України за перебудову». Іван Федорович постійно брав участь у переговорах із ЦК Компартії України, говорив про дозвіл щодо друку проекту Програми Руху на шпальтах «Літературної газети».

В часи Івана Драча, як очільника Руху йшла тотальна боротьба із радянською партноменклатурою, задля постанови незалежної України, задля розвитку національної свідомості української нації.

Варто відзначити, що постать Івана Федоровича є однією із основних в когорті українських дисидентів, політичних діячів 1990-х рр. і вона заслуговує на всебічне й об'єктивне вивчення. Стійка позиція Івана Драча надихала рухівців до боротьби за незалежну Українську державу.

Івана Драча справедливо підтримували талановиті й видатні постаті, серед яких: Іван Дзюба, Микола Мащенко, Олесь Гончар, Олександр Білаш. Варто зазначити, що представники української діаспори також надали свою підтримку Івану Федоровичу, а особливо – Микола Лебідь.

3.2. Івана Драч: сторінки історії від Народного Руху України до створення Конгресу української інтелігенції

Окрім того, що Іван Драч возвеличився як «батько» Народного Руху України, його ще знають як фундатора Конгресу української інтелігенції – громадської організації, що в своїй діяльності відстоювала національні інтереси українців та ключові засади української державності. Отож, в жовтні 1995 року Іван Драч розпочав процес становлення Конгресу української інтелігенції.

Розпочинається все із написання Маніфесту, на сторінках якого він відкрито закликає до рішучих дій щодо захисту національних інтересів. Підписали цей документ понад два десятки провідної української інтелігенції, посеред яких: Ярослав Яцків Володимир Ковтун, Іван Драч, В'ячеслав Чорновіл.

Вже через рік у 1996 році Іван Драч реєструє Конгрес української інтелігенції. В його лави вступає велика кількість патріотично налаштованих українців. На всій території України створюються обласні центри Конгресу, відстоюються права і свободи людини, народу, нації.

Іван Федорович, обвинувачував у бездіяльності українських політиків, що відстоювали проросійські наративи, процеси русифікації України. На сторінках «Маніфесту» подавалась «порівняльна характеристика дій двох

держав, де першою виступала шовіністично налаштована росія з її імперськими амбіціями, направленими на підпорядкування української території як території «національних інтересів Росії». Із своїм оточенням, Іван Драч висловлював занепокоєння щодо збільшення в Україні проросійських політичних сил, які «вдало маніпулювали суспільними настроями, використовуючи тактику залякування російськомовного населення міфічними українськими націоналістами...» [17, с. 23].

Іван Драч наголошував, що на перший погляд незалежна держава Україна, яка протягом останніх років своєї самостійності поетапно втрачала свою незалежну позицію, «розпродаючи за безцінь національне майно стратегічного значення». Тому, ключова мета «Маніфесту» полягала у консолідації патріотичних кіл українського народу на шляху боротьби за українські національні інтереси.

Так, вже в березні місяці 1998 року у місті Києві «були проведені Перші Всеукраїнські збори інтелігенції». Декілька десятків доповідей було заслухано, що були написані академіками, професорами, очільниками різних підприємств та організацій. На цих зборах був присутній Леонід Кучми – президент України. Варто відзначити, що доповідь Леоніда Кучми носила назву «Ми не безсилі перед лицем майбутнього» [17, с. 26] тощо.

Іван Драч славилися перекладами, прагнув збагатити великою кількістю творів україномовне видавництво, сприяти розвитку і розширенню меж україномовної літератури, піднесенню рівня україномовних позицій тощо.

Опісля проведення «Перших Всеукраїнських зборів інтелігенції» було опубліковане «Звернення перших всеукраїнських зборів інтелігенції до українського народу», що закликала українців об'єднуватися навколо вирішення питання вибору майбутнього України.

Час показав, що з другої половини 90-х рр. XX ст. рівень національної свідомості серед українців різко зростає. Іван Драч виявляв бажання співпрацювати із тими хто був зацікавлений у захисті загальнолюдських

цінностей та демократичних засад, розбудові незалежної, суверенної, демократичної України.

Іван Драч брав активну участь у процесі створення обласних та районних відділень «Конгресу української інтелігенції». Так, за сприяння Івана Драча і за його керівництвом вже в січні місяці 1996 р., на базі «Одеського державного політехнічного університету» відбулась установча конференція «Одеського відділення Конгресу української інтелігенції». На місце голови Одеського відділення претендувало 2-і кандидатури: 1) професор Григорій Гончарук – «завідувач кафедри історії та етнографії України», а 2-й дисидент, одеський поет, мовознавець Олекса Різників. Останній, в радянські часи два рази перебував в мордовських таборах за свою українську позицію.

В цих змаганнях виграв професор Григорій Гончарук, він стає головою «Конгресу української інтелігенції Одещини». З часом професор Григорій Гончарук на кафедрі історії та етнографії України зареєстрував юридичну адресу вказаної громадської організації.

Таким чином, зробимо висновки про те, що перші пострадянські роки в Україні побутувала нестабільна політична ситуація. Розширення свобод і прав російськомовного населення в кінцевому результаті призвело до дискримінації української культури. Такий стан речей, спонукав представників української інтелігенції, зокрема Іван Драча розпочати процес створення «Конгресу української інтелігенції». Конгрес був організацією, що обстоювала права і свободи українців, як тих, що проживають на території материкової України, так і тих, які перебували за кордоном на еміграції.

Осередки «Конгресу української інтелігенції» були відкритими у всіх областях України. Однак, Конгрес так і не спромігся територіально стати явищем загальнонаціональним, загальноукраїнським.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Термін «методика» веде своє походження від давньогрецької мови, а саме слова «methodike», яке в перекладі тлумачиться як «спосіб пізнання» й «шлях дослідження». Період сучасності висунув перед методикою викладання історії вже цілком нові завдання та цілі. Умови сучасності поставили методистів, вчених, учителів-практиків перед важливістю в переосмисленні ключових засад методичної науки.

Все нова історична епоха викристалізовує та виокремлює вже якісно нові завдання перед сучасним світовим суспільством та кожною окремою людиною зокрема, при цьому вимагається набуття виразних особистісних якостей, що розкривають можливості для людської реалізації в умовах сьогодення, а це постійно вимагало покращення змісту самої освіти.

Говорячи про процес осучаснення шкільної історичної освіти, варто наголосити на тому, що він знаходиться під впливом цілого комплексу як суб'єктивних чинників: а саме – ставлення учнів і вчителів до навчання в цілому і до певних окремо взятих його аспектів, так і об'єктивних чинників: а саме – стан розвитку суспільства й окремих його галузей.

Зауважимо, що шкільна історична освіта являється частинкою (складовою) загальної середньої освіти в цілому, яка, в свою чергу, реалізовує вже цілком нову парадигму – «перехід від однієї освітньої парадигми до іншої» відображається на процесі вивчення предмету «Історія» у школі. Із іншої сторони, сутністність змісту шкільної історичної освіти виникає на ґрунті історичної науки, а це означає, що методологія і її зміни під час висвітлення історії природно відображаються на процесі вивчення історії у стінах школи.

В науці не існує універсальної концепції історичного розвитку. Однак відзначимо, що в історії може побутувати паралельно декілька підходів. Серед них можемо виділити: 1) цивілізаційний і 2) формаційний.

Так, формаційний – він більше пов’язаний із класовим підходом, що в свою чергу, «підтримується марксистськими вченням». Однак, сучасні науковці-історики, піддають критиці цей підхід як дуже примітивний, і в своїх пошуках та трактуваннях, в вивченні історії вони все частіше звертаються до цивілізаційного підходу.

Згідно із цивілізаційним підходом історія трактується, як: «поліфонічний багатомірний процес, у якому відбувається діалог між різними цивілізаціями і культурами, а цивілізація – як форма спільного життя людей, якій притаманне відтворення власної матеріальної та соціально-політичної структури відносин на основі пріоритету властивих їй духовних норм, цінностей, ідеалів і життєвих цілей тощо».

В вивченні історії виділяють і соціальний підхід, який своєю метою бачить врахування інтересів всієї сукупності соціальних відносин та всіх соціальних груп. Також виокремлюють етичний, культурологічний, регіональний й інші підходи тощо.

Підкреслимо, що в основі вивчення предмету історії в межах школи лежить поєднання культурологічного, хронологічного, проблемно-тематичного, цивілізаційного принципів.

На шкільному уроці з предмету «Історія України» (в 11 класі) пропонована тема дипломної роботи належить до розділу «Україна в умовах системної кризи радянського ладу 1965 – 1984 рр.»

При плануванні уроку в 11 класі з історії України на тему «Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби (середина 1960-х — середина 1980-х рр.)» важливими методологічними принципами є:

- «Принцип історизму», який передбачає дослідження «будь-якого історичного явища із позицій його еволюції»;

- «Принцип об'єктивності», який передбачає «обов'язковий розгляд історичної реальності в цілому, незалежно від уподобань, бажань, установок суб'єкта, розгляд кожного явища в його різноманітності та суперечливості»;
- «Принцип багатоперспективності», який передбачає широкий спектр альтернативних точок зору, думок, що, в свою чергу, зумовлює до важливості й необхідності ці думки й позиції піддати аналізу, витлумаченню і у кінці зробити свій особистий висновок.

Вивчення теми шкільного уроку з історії України «Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби (середина 1960-х — середина 1980-х рр.)» несе в собі великі потенційні можливості на шляху для розвитку кожного учня як особистості, що цілком усвідомлює свою окрему приналежність до української нації і кола сім'ї європейських народів. Вивчення пропонованої теми обумовлює необхідність збагачення й збереження українських національно-культурних традицій, породжує шанобливе ставлення до українськості – а саме до української мови, історії, національних святинь, вікової багатоаспектної культури.

Пропонований урок носить має і навчальну, розвивальну і виховну мету. Так навчальна мета передбачає: вивчення постаті українських дисидентів, як громадсько-політичних діячів та представників української творчої інтелігенції; виокремлення патріотичних мотивів у поетичній творчості української передової інтелігенції, яка поповнювала лави дисидентського руху; розкриття питання обстоювання дисидентами демократичних свобод Української держави; показ участі дисидентів в державотворчій діяльності громадсько-політичної організації Народного Руху України; дослідження постаті Івана Драча, як першого голови Народного Руху України; виокремленню ряду питань, що потребують самостійного вивчення.

Розвивальна мета передбачає: розвиток вмінь учнів аналізувати та характеризувати історичні джерела, зокрема опубліковані документи; розвиток логічності мислення, креативу у виконанні індивідуальних завдань; розвиток вмінь учнів працювати у груповій формі; розвиток вмінь учнів

аналізувати проблеми сьогоденного українського суспільства і шукати вирішення аналогічних ситуацій минулого – через призму вивчення участі дисидентів в обстоюванні державницької позиції та демократичних засад України; розвиток вмінь учнів виявляти ключові моменти в пропонованій темі: «Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби (середина 1960-х — середина 1980-х рр.)»; розвиток вмінь учнів самостійно працювати із підручником, картами, схемами; виховання в учнів поваги до думку однокласників і вчителя; розвиток вміння учнів встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; підняття рівня пізнавальної зацікавленості.

Виховна мета передбачає: виховання в учнів поваги до думки однокласників і вчителя; виховання почуття патріотизму (на прикладі участі дисидентів в обстоюванні державницької позиції та демократичних засад України); виховання поваги в учнів до державотворчих традицій України; сприяння підняттю та зміцненню рівня національної свідомості учнів; самовдосконалення у навчанні; розвиток вмінь самостійно робити прикінцеві, ґрунтовні висновки.

Тема пропонованого уроку із історії України відноситься до розділу «Україна на шляху до державної незалежності». Матеріали та історичні джерела, що були опрацьовані та проаналізовані під час написання дипломної роботи можна використати при плануванні уроків з історії України та громадянської освіти в межах 11 класу. Матеріали дипломної роботи можна використати на уроці громадянської освіти як один із шляхів вивчення та аналізу прав й свобод людини, народу, нації.

На уроці вчитель має ознайомити учнів із новими термінами – «Тоталітаризм – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія».

– «Опозиція – протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає врозріз з думкою більшості або з

панівною думкою і висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем»;

- «Ідеологія – організована у систему сукупність ідей у формі соціально-економічних моделей, настанов, гасел, програмних документів партій, філософських концепцій тощо»;

- «Радянський Союз, офіційна назва – Союз Радянських Соціалістичних Республік – федеративна соціалістична держава в Північній Євразії, яка існувала з 1922 по 1991 рік».

- «Політична культура – сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей і зразків поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою»;

- «Шістдесятники, або шестидесятники – назва покоління радянської та української національної інтелігенції з яскраво вираженою громадянською позицією, що увійшло у культуру (мистецтво, літературу тощо) та політику в СРСР в другій половині 1950-х — період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» (десталінізації та деякої лібералізації) і найповніше себе творчо виявило на початку та в середині 1960-х років (звідси й назва)».

- «Дисидент – людина, політичні погляди якої істотно розходяться з офіційно встановленими в країні, де вона живе; політичний іншодумець»

Також на уроці при опрацюванні теми «Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби (середина 1960-х — середина 1980-х рр.» учні будуть вивчати позицію та діяльність відомих громадсько-політичних діячів зазначеного періоду, а саме: Василя Стуса, Левка Лук'яненка, Івана Кандиби, Юрія-Богдана Шухевича, Ніни Строкатої, В'ячеслава Чорновола, Леоніда Плюща, Петра Григоренка, Миколи Руденка, Івана Драча.

Зокрема останній – Іван Драч виділився своїм чітким проукраїнським діянням. Тому в ході вивчення теми уроку учням можна запропонувати зробити повідомлення, які присвячені аналізу патріотичних мотивів у поетичній творчості Івана Драча; розкриттю обстоювання Іваном Драчем

демократичних свобод Української держави; висвітленню участі Івана Драча в змаганнях Народного Руху України за відновлення незалежності України; характеристиці Івана Драча як фундатора та очільника Конгресу української інтелігенції.

Планомірно на уроці з історії України при опрацюванні теми «Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби (середина 1960-х — середина 1980-х рр.» вчителем може бути використано наступні інноваційні методи, до яких відносимо:

По-перше: «мотивацію – скласти пазли історичного діяча та описати його діяльність»;

По-друге: «актуалізацію – гра на відповідність і співставлення дат та подій середини 1960-х – середини 1980-х рр.»;

По-третє: вивчення навчального матеріалу – робота зі схемами, документами, стенограмами, обрання питання «на опрацювання за допомогою колеса «Фортуни»»;

По-четверте: «домашнє завдання – створення історичного Тік – Ток відео», яке було б присвячене історії середини 1960-х – середини 1980-х рр.

Отже, використання вищезазначених інноваційних методів робить вивчення інформації з підручника по історії України більш цікавішим, а «онлайн-вікторини», різноманітні ігри сприятимуть критичному та аналітичному мисленню учнів на уроках з історії України.

Таким чином, такий урок з історії України зацікавить навіть пасивних учнів і сприятиме їхньому активному навчанню в класі, допоможе їм розкрити: суть трансформації громадсько-політичного життя України другої половини ХХ ст.; суть опозиційного руху до КПСР – КПУ; хід історичних подій, що протікали протягом кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

Як момент мотивації можна проглянути уривок з документального фільму «Ми з України: Іван Драч, людина, поет і соняшник».

Для систематизації і узагальнення знань можна провести зі студентами дидактичну гру «Історичний футбол» і задати наступні запитання

(наприклад): Що Ви знаєте про шістдесятників? Що Ви знаєте про дисидентів ? «Охарактеризуйте репресії та утиски як метод покарання?» В яких роках Іван Драч опублікував свої наступні збірки: «Поезія»; «Вітчизна»; «Сузір'я»; «Вітрила»; «Київ»; «Дніпро»?

Станом на сьогоднішній день, вчителі і педагоги все частіше звертаються до інтерактивних методів у навчанні, застосування яких підвищує рівень зацікавленості учнів, активного сприйняття ними навчального матеріалу, який подається. В такому разі всі учні залучені до активного навчання.

Якщо відкинути традиційний урок в вигляді лекційного читання та бесіди, то краще на його місці провести інтерактивний урок, що формує в учнів аналітичне й критичне мислення, аналіз до причинно-наслідкових зв'язків.

Так, до інтерактивного навчання на уроках історії, зокрема можемо віднести наступні методи:

- по-перше «робота в парах/міні групах» – сприяє вияву сильних і слабких сторін учнів, підтримує лідерські якості в процесі конкуренції серед сильних учнів;
- по-друге: «мозковий штурм» – метод, який сприяє критичному мисленню;
- по-третє: «рольова гра» – допоможе учням «натягнути» на себе образ людини із недалекого історичного минулого. Так, зокрема, критичне мислення дитини буде сприяти малюванню цікавого образу. До прикладу, зупунимося на постаті Івана Драча, який зробив великий вклад в творчу скарбницю української нації, а його вклад в літературну спадщину України активно досліджувався не лише істориками-науковцями, але і літературознавцями, філологами, які, в свою чергу, не один раз засвідчували новаторську творчість митця. Своєю громадсько-політичною діяльністю І. Драч досить таки вдало скористався в часи потепління в суспільстві, що були пов'язані із «хрущовською відлигою», політикою деєсталінізації, які

протікали на теренах Радянського Союзу. Він виразно виділявся з-поміж тогочасної української молоді, українського студентства, з-поміж плеяди творчої інтелігенції, чим саме і заслужив великий авторитет серед шістдесятників.

По-п'яте: «Дебати» – де висловлюються різні точки зору учнів стосовно теми пропонованого уроку із історії України;

По-шосте: «Судове засідання» – під час вивчення «Дисидентського руху: течій, форм та методів боротьби (середина 1960-х — середина 1980-х рр.» можна розглянути правові засади суспільства, зокрема документи Української Гельсінської групи, а пізніше і Української Гельсінської спілки.

Отже, проведення інтерактивного уроку з історії України сприятиме активному і легкому засвоєнню учнями інформації, що подається вчителем під час уроку; сприятиме підвищенню зацікавленості учнів до пропонованої теми.

Інтерактивний урок з історії України ще і виховує в учнів інформаційну компетентність, аналітичне й критичне мислення, дає змогу проявити творчі здібності, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки тощо.

ВИСНОВКИ

Всебічно досліджуючи тему пропонованої дипломної роботи дипломниця мала змогу побачити багатоаспектність постаті Іаана Драча. Виходячи із того, що Іван Драч возвеличився в сфері культурницької діяльності і все своє свідоме життя творчо удосконалювався, використовував всі свої поетичні таланти задля відстоювання державницьких позицій, постає потреба у нерозривному вивченні цієї непересічної постаті не тільки із точки зору митця, але і громадсько-політичного діяча.

Іван Драч зробив великий вклад в творчу скарбницю української нації, його внесок в літературну спадщину України активно досліджувався не лише істориками-науковцями, але і літературознавцями, філологами, які, в свою чергу, не один раз засвідчували його новаторську творчість. Із такою ж позицією, абсолютно повністю погоджується і сама авторка, тому в пропонованій роботі поглиблюється, розширюється знання про постать Івана Федоровича наступними результатами дослідження:

Історіографічна база та джерельна база використана під час проведеного дослідження дала змогу комплексно, системно й об'єктивно проаналізувати життя та основні вектори діяльності Івана Драча, в тому числі і його внесок в розвій суспільно-політичної думки та поетапний процес українського державотворення протягом останньої чверті XX століття. Зазначимо, що серед кола науковців із окресленої проблеми слід відмітити наукові розвідки В. Даниленка, Г. Гончарука, Ю. Діденка, О. Гараня, В. Ковтуна, В. Деревінського, Г. Касьянова, Н. Кіндрачук, В. Куйбіди та інших.

Хоч деякі із вказаних авторів робили спробу вивчати дану тему, однак це відбувалося побіжно, у загальному історичному контексті. До цього часу не було спеціального, окремого дослідження, яке б вичерпно розкрило всі можливі аспекти наукової проблеми дипломної роботи.

Роблячи аналіз творчості Івана Драча, дипломниця дійшла висновку, що він із самого початку в своєму власному поетичному світі захищав миролюбність. Гасло його першого творіння – вірша «Ми за мир» (надрукованого в районній газеті) досьогодні є актуальним, а особливо в умовах сьогодення. Ідеєю миролюбності пронизана і громадсько-політична діяльність Івана Драча. На творчій ниві і в політичному житті він завше відстоював позицію толерантності, гуманності, людяності. «Статус миролюбця» Іван Драч багаторазово підтверджував, зокрема під час написання статуту «Народного Руху України за перебудову», так і при складанні «Декларації про державний суверенітет України» тощо.

З часом появилася його перша поетична збірка під колоритною назвою «Соняшник» (1962 р.). На цьому творчість майстра пера не припинилася, його мистецьку спадщину поповнили авторські «Протуберанці серця» (1965 р.), «Балади буднів» (1967 р.), «До джерел» (1972 р.), «Корінь і крона» (1974 р.), «Київське небо» (1976 р.), «Сонячний фенікс» (1978 р.), «Шабля і хустина» (1981 р.), «Храм сонця» (1988 р.), «Лист до калини» (1990 р.) та інші. В цьому контексті варто відмітити і «Чорнобильську мадонну» (1988 р.), на сторінках якої зображені трагічні події Чорнобильської трагедії 1986 р.

Всебічно дослідивши життєвий шлях Івана Драча дипломниця виявила, що він був досить таки складним і не однозначним. В поглядах та світосприйнятті Івана Драча пройшли докорінні зміни, пов'язані із трансформацією суспільно-політичної позиції в постсталінський період. В кінці 50-х – на початку 60-х рр. ХХ ст. Іван Драч займає позицію, що протистояла позиції радянського тоталітарного режиму. Він поповнює когорту добрознатних представників руху «шістдесятників».

І. Драч досить таки вдало скористався потеплінням в суспільстві, пов'язаним із «хрущовською відлигою», політикою десталінізації, які протікали на теренах Радянського Союзу. Він виразно виділявся з-поміж тогочасної української молоді, українського студентства, з-поміж плеяди

тогочасної творчої інтелігенції, чим саме і заслужив великий авторитет серед шістдесятників.

Іван Драч в другій половині 60-х рр. XX ст. під тиском ідеологів комунізму, творить в дусі соціалістичної культури. Як «поміркований комуніст» він мав змогу творчо та безперешкодно розвиватись. Аргументовано, що не дивлячись на офіційну «відмову» Івана Драча від поглядів своїх побратимів – національно налаштованих представників тогочасної передової інтелігенції, він все ж таки намагався підтримувати зв'язки із українськими дисидентами.

Доведено, що великою справою в політичному житті Івана Драча є його активна участь в створенні «Народного Руху України за перебудову». З часом, ця громадсько-політична організація стала на шлях відновлення омріяної незалежності України. Іван Драч, як перший голова НРУ, стояв на позиціях захисту прав і свобод людини, виступав за оборону людських цінностей, пропагував ідею незалежної політичної позиції, прагнув подолання наслідків беззаконня сталінських часів, захищав національну гідність та українську народну самобутність. В 1989 році Іван Драч в своїх виступах обґрунтував необхідність входження України в склад «сім'ї європейських народів».

В цьому контексті варто згадати і процес схвалення проекту Програми НРУ. Власне, Іван Драч, обіймаючи посаду першого секретаря Київської спілки письменників очолив загальні збори письменників УРСР, під час яких і було схвалено проект Програми НРУ.

Народний Рух України, під головуванням Івана Драча, відстоював та поширював в тогочасному радянському суспільстві ідеї демократії, мирного досягнення парламентським шляхом суверенітету України.

Так, 24 березня 1989 року за круглим столом, який був ініційований тогочасним головним ідеологом КПУ Л. Кравчуком, відкрито заявив про справу Руху, яка значно активізувалася в напрямку протидії радянській номенклатурі. З часом погляди Івана Драча все більше еволюціонували в

напрямку політичної незалежності України. Він, не боячись переслідувань і утисків, відкрито критикував радянську тоталітарну державу, радянських лідерів та політику КПРС – КПУ в цілому.

Встановлено, що із відновленням незалежної, суверенної, демократичної України в 1991 році, Іван Драч і в подальшому був відданий служінню інтересам українського народу. Він завше прагнув покращити життя українців.

Зазначимо і те що, у сер. 90-х рр. ХХ ст. Іван Драч створив «Конгрес української інтелігенції» і став головою цієї організації, яка свою головну мету вбачала у відстоюванні інтересів українського суспільства, захисті прав і свобод кожного українця. «Конгрес української інтелігенції», на протязі року свого власного існування, об'єднав у своїх лавах тисячі представників української інтелігенції, наукової та культурної еліти України.

З'ясовано, що Іван Драч весною 1990 р. був обраний депутатом Верховної Ради УРСР, а пізніше увійшов до парламенту за результатами виборів 1998 року і 2002 року. На протязі 2000 – 2002 рр. Іван Драч був очільником «Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України». Бували й часи, коли змінював своє політичне оточення, неодноразово ставав опозиціонером своїх колишніх однодумців. А це, в свою чергу, провокувало в його адрес появу звинувачень у власній політичній нестабільності.

Доведено, що Іван Драч, як патріот України, брав досить таки активну участь у відстоюванні історичної справедливості і правди щодо політичних репресій українського народу в радянський період, розкритті правдивої історії років Голодомору тощо.

Іван Драч завше старався налагоджувати зв'язки із українською діаспорою в багатьох країнах світу, тісно співпрацював з іноземними українцями Канад, США, Німеччини, Франції і інших країн.

Окрім ведення активної громадсько-політичної позиції вже в роки незалежності України, Іван Драч не покидав вести свою плідну творчу

справу. Він весь час продовжував писати, видавати збірки своєї поезії рядки якої, як завжди прославляли Україну та український народ.

На сам кінець зауважимо, що вивчення пропонованої теми на сьогодні не є вичерпним. До ряду питань, що потребують свого подальшого наукового узагальнення і вивчення варто віднести:

- громадсько-політичну та культурну співпрацю Івана Драча із представниками національних меншин, що населяли територію України;
- філософсько-правову позицію Івана Драча в його поезії і прозі;
- кіномистецьку творчість Івана Драча;
- драматургійну спадщину Івана Драча;
- поетичний переклад і літературно-мистецьку критику Івана Драча;
- багатоаспектність формування патріотичного світогляду Івана Драча та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Джерела

1. Бадзьо Ю. Право жити: Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму: документи та матеріали. Київ : Таксон, 1999. 400 с.
2. Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення. Житомир: «Рута», 2010. 868 с.
3. Документи Українського національного фронту / *Український національний фронт: Дослідження, документи, матеріали* / Ю. Сливка (наук. ред.), М. Дубас (упоряд.), Ю. Зайцев (упоряд.); Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Український ін-т освітньої політики (Мюнхен). Львів, 2000. С. 55–336.
4. Драч І. Духовний меч : літературна критика статті та есе. Київ : Радянський письменник, 1983. 347 с.
5. Драч І. Іду до тебе : кіноповісті. Київ. : Радянський письменник, 1970. 182 с.
6. Драч І. Ф. Вибрані твори: у 2 т. Т. 2: переклади. Київ.: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2012. 608 с.
7. Драч І. Ф. Григорій Сковорода: біографічна повість. Київ : Молодь, 1984. 216 с.
8. Драч І. Ф. Поезія. Чорнобильська мадонна. Харків: Ранок, 2002. 48 с.
9. Драч І. Соняшник. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1962. 140 с.
10. Драч І. Політика: статті, доповіді, виступи, інтерв'ю // Укр. Всесвітня Координаційна Рада; Т-во зв'язків з українцями за межами України; Конгрес укр. інтелігенції. – Київ, 1997. 392 с.

11. Драч І. Ф. Слово: вірші, поеми, кіносценарії та публіцистика різних років. К.: Либідь, 2009. 448 с.
12. Драч І. Ф. Вибрані твори: у 2 т. Т. 1: вірші. Поеми. К.: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2011. 608 с.
13. Другі всеукраїнські збори Народного Руху України 25–28 жовтня 1990 року : документи. Київ : НРУ, 1990. 71 с.
14. Іван Драч. Література. Кінематограф. Політика : біобібліогр. покажчик // ДЗ «Нац. парлам. б-ка України»; упоряд.: Г. В. Волянська. Київ : Основа, 2011. 532 с.
15. Кіщук Ю. О. Спогади опозиціонерів 1960-х – 1970-х рр. Київ, 1994. 220 с.
16. Конгрес Української Інтелігенції: Довідкові матеріали перших всеукраїнських зборів інтелігенції. Київ: 21 березня 1998. 28 с.
17. Конгрес Української Інтелігенції: матеріали перших всеукраїнських зборів інтелігенції. Київ: 21 березня 1998. 64 с.
18. Національні процеси в Україні: історія і сучасність: документи і матеріали : довідник : у 2 ч. / упоряд. І. Кресіна та ін.; ред. В. Панібудьласка. Київ : Вища школа, 1997. Ч. 2. 704 с.
19. Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України / Національна академія наук України, Інститут історії України; Центральний державний архів громадських об'єднань України. Київ: Інститут історії України, 2009. 454 с.
20. Стан і завдання українського визвольного руху. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: документи і матеріали* / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т. 3. 381 с.
21. Статут Конгресу Української Інтелігенції. Київ: АБЕРС, 1998. 45 с.
22. Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. / гол. ред. Т. Гунчак, упоряд. Р. Сольчаник. Київ : Дніпро, 2001. Т. 8: 40-ві – 80-ті роки ХХ ст. 400 с.

23. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову. Київ : НРУ, 2000. 496 с.
24. Українська Гельсінська група 1978 – 1982 : документи й матеріали / упоряд. О. Зінкевич. Торонто Балтимор, 1983. 998 с.
25. Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод: в 4-х т. Харків, 2001. Т. 1 : Особистості. 208 с.
26. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті : документи і матеріали / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т. 3. 381 с.
27. Український правозахисний рух. Документи і матеріали Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні / ред. О. Зінкевича. Вашингтон –Торонто – Балтимор, 1978. 477 с.
28. Чорновіл В. М. Твори: в 10 т / голова редкол. А. Пашко, упоряд. М. Коцюбинська, упоряд. В. Чорновіл; Міжнародний благодійний фонд Вячеслава Чорновола. Київ : Смолоскип, 2002. Т. 2: Правосуддя чи рецидиви терору? Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців»): документи та матеріали 1966 – 1968 рр. 905 с.
29. Хроніка опору: Документи, інші офіційні матеріали, свідчення преси про спробу державного перевороту, вчинену у серпні 1991 року так званим ГКЧП / Упоряд., авт. прим. Танюк Л. С. Київ : Вік, Дніпро, 1991. 455 с.
30. Шлях до незалежності: суспільні настрої в Україні кін. 80-х рр. ХХ ст. Документи і матеріали. До 20-ї річниці незалежності України / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Г. І. Гончарук та ін. НАН України. Інститут історії України; Галузевий державний архів Служби безпеки України. Київ: Інститут історії України, 2011. 626 с.

2. Література

31. Алексєєв Ю., Кульчицький С., Слюсаренко А. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.). : навч. посіб. Київ: ЕксОб, 2000. 296 с.
32. Бажан О. Г. Дослідження проблем дисидентського руху в Україні в сучасній зарубіжній та вітчизняній історіографії. *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*. 2001. № 2. С. 520–529.
33. Бажан О. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр.) / НАН України; Інститут Історії України; Головна редакційна колегія серії книг “Реабілітовані історією”. Київ : Рідний край. 2004. 616 с.
34. Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою: боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950–1980-х рр. Київ : Основи, 2000. 329 с.
35. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті рр.) / НАН України; Інститут історії України. Київ : Рідний край. 2004. 232 с.
36. Бажан О.Г. Опозиційний рух в Україні (др. пол. 50-х - 80-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. / Дніпропетровський державний університет. Дніпропетровськ, 1996. 24 с.
37. Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). Україна крізь віки в 15-ти томах / за ред. В. Смолія. Київ : Альтернативи, 1999. Т. 13. 304 с.
38. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. Львів, 2003. 667 с.
39. Баран В. К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / НАН України; Інститут українознавства імені І. Крип’якевича НАН України. Львів, 1996. 448 с.
40. Батенко Т. Опозиційна особистість: друга половина ХХ століття. Політичний портрет Богдана Гориня. Львів : Кальварія. 1997. 352 с.

41. Батенко Т. «Я повстаю, отже, я існую...» Політичний портрет Івана Геля (нариси з історії українського руху опору кінця 1950-х- початку 1990-х років). Львів : НТШ. 1999. 222 с.
42. Білоус А., Головаха Є., Маринович А. Проблема Руху та багатопартійності. *Сучасність*. 1992. № 6. С. 86 – 89.
43. Бойко О. Україна в 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: Монографія. Київ : ІПіЕНД, 2002. 306 с.
44. Данилюк Ю. Опозиція в Україні (друга половина 50-х - 80-ті рр. ХХ ст.). Київ : Рідний край, 2000. 616 с.
45. Заверталюк Н. І. «Шістдесятники» у фокусі рухливої естетики 60-х років ХХ століття // Актуал. пробл. літературознавства: зб. наук. пр. / редкол.: Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. Дніпропетровськ., 2000. Т. 7. С. 24–32.
46. Галамай С. Боротьба за визволення України. 1929–1989. Репр. вид. Львів: Каменярь, 2001. 343 с.
47. Гарань О. Від створення Руху до багатопартійності. Київ : Знання України, 1992. 47 с.
48. Гарань О. В. Убити дракона. Київ : Либідь, 1993. 200 с.
49. Гончарук Г.І. Народний рух України. Історія. Одеса: Астропринт, 1997. 378 с.
50. Гончарук Г. І. Народний Рух України: Історія: 1989-1996 рр. Одеса: Астропринт, 2014. 336 с.
51. Гончарук Г. І. Національна ідея і Народний Рух України. Одеса: Астропринт, 2004. 172 с.
52. Гончарук Г. І. Про Рух і його батька // Інтелігенція і влада : зб. наук. пр. Одеса: Астропринт, 2016. Вип. 35. С. 189-201.
53. Даниленко В. М. Передумови голоду 1946–1947 рр. в Україні // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. Київ : Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, 2008. Вип.13. С. 42-49.

54. Даниленко В. Україна напередодні відновлення незалежності: соціальна криза. *Україна XX століття: культура, ідеологія, політика* : зб. ст. Київ : Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, 2017. Вип. 22. С. 5-24.
55. Даниленко В. М., Смольницька М. К. Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр. *Український історичний журнал*. 2011. № 4. С. 4 – 22.
56. Даниленко В. Релігійне життя в Україні у 1990-ті роки. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. міжвід. зб. наук. пр.* Київ : Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, 2002. Вип. 6. С. 507-518.
57. Дзюба І. М. Драч Іван Федорович: [біогр. довідка]. *Енциклопедія сучасної України. Т. 8. Дл–Дя* / НАН України, Наук. т-во ім. Т. Шевченка, Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України; голов. редкол. 8-го т.: І. М. Дзюба (співголова), А. І. Жуковський (співголова) та ін. Київ: Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. С. 388–390.
58. Діденко Ю. В. Народний рух у державотворчих процесах України (1989 - 2002). Одеса : Астропринт, 2006. 176 с.
59. Драч Іван Федорович. *Рух опору в Україні, 1960-1990: енциклопедичний довідник*. / Ред. кол., авт. ст.: О. Зінкевич (гол. ред.), Г. Панчук, О. Голуб, О. Обертас, М. Трущенко. Музей-архів і Документаційний центр українського самвидаву при видавництві «Смолоскип». Київ: Смолоскип, 2010. С. 219–220.
60. Жадько В. У пам'яті Києва: столичний некрополь письменників: іст. наук. довід. Київ: СПД Жадько В. О., 2005. 463 с
61. Загребельний М. П. Іван Драч: науково-популярне видання. Харків: Фоліо, 2014. 121 с.
62. Зайцев Ю. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х років. *Сторінки історії України XX століття* : посібник для вчителя / ред. С.В. Кульчицького; упоряд.: В. П. Шевчук, А. А. Чуб, Н. А. Дегтярьова. Київ : Освіта, 1992. С. 195 – 235.

63. Зайцев Ю. Ідея державної незалежності в українському русі опору 60-х років. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праці*. Львів, 1997. Вип. 3/4. С. 242–253.
64. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні : регіональний аспект (1956–1987). Харків : Фоліо, 2006. 144 с.
65. Іван Драч: корот. Нарис. *Відлуння десятиліть: українська література другої половини ХХ ст.: навч. посібник* / [упорядкув. М. О. Сороки]. Київ, 2001. С. 359–360
66. Іван Драч: нарис про життя та творчість. Історія української літератури ХХ століття. У 2 кн. Кн. 2, ч. 2 (1960– 1990-ті роки): навч. посіб. / за ред. В. Г. Дончика. Київ, 1995. С. 136–147.
67. Ільницький М. Іван Драч. Нарис творчості. Київ: Радянський письменник, 1986. 221 с.
68. Камінський А. На перехідному етапі: “гласність”, “перебудова”, “демократизація” на Україні. Мюнхен: Сучасність, 1994. 64 с.
69. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х рр. Київ : Либідь, 1995. 224 с.
70. Касьянов Г. Шістдесятники. Дисиденти. Неформали. Знайомі незнайомці. *Віче*. 1994. № 10. С. 106–119.
71. Кафарський В. Нація і держава: Культура, Ідеологія, Духовність. Івано-Франківськ: Плай, 1999. 336 с.
72. Кислий Ф С. Іван Драч: нарис. *Живиця: хрестоматія української літератури ХХ ст.* У 2 кн. Кн. 2 / [за ред. М. М. Конончука]. Київ, 1988. С. 458–461.
73. Кіндрачук Н. М. «За Україну незалежну (Роль Народного Руху України у здобутті незалежності України: 1989–1991 рр.)». Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 208 с.
74. Кіндрачук Н.М. Простір українського національного «Я»: 60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 502 СЮ

75. Ковтун В.Г. Іван Драч: Спроба портрету українського політика. Київ: [б.в.], 1998. 80 с.
76. Ковтун В. Історія Народного Руху України. Київ : Генеза, 1998. 395 с.
77. Кононенко П. П. Іван Драч. *Дніпрова хвиля: хрестоматія творів* / за ред. П. П. Кононенка; [упоряд. В. Я. Неділько]. Київ, 1993. С. 629–634.
78. Кононенко П. П. Іван Драч. *Дніпрова хвиля: хрестоматія* / за ред. П. П. Кононенка; [упоряд. В. Я. Неділько]. Київ : Радянська школа, 1989. С. 635–645.
79. Кривдіна І.Б. Вітчизняна історіографія правозахисного руху / *Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць*. Одеса : Юридична література, 2006. № 8. С. 377–381.
80. Кудряшова М.В. Поетичний словник українських неокласиків: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 1999. 170 с.
81. Кужільна Л. В. Національна модель світу в поезії літературного шістдесятництва в українській літературі ХХ ст.: практ. частина / під заг. ред. Г. Д. Ключека. Кіровоград: Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2002. 326 с.
82. Культура української мови: Довідник / За ред. В.М. Русанівського. Київ: Либідь, 1990. С. 207 – 291.
83. Кульчицький С. В., Шаповал Ю. І. Новітня історія України (1939–2001) : підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2005. 320 с.
84. Курносів Ю. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х років ХХ століття) / НАН України; Інститут історії України. Київ, 1999. 221 с.
85. Лановик М. Б. Функціонування літературно-художнього образу в українсько-англійських перекладах (на матеріалі англійських перекладів поезій І. Калинця та І. Драча): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.06 – теорія л-ри / Мар'яна Богданівна Лановик; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ., 1997. 17 с.

86. Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.). *Україна крізь віки в 15-ти томах* / За ред. В. Смолія. Київ : Альтернативи, 2000. Т. 14. 360 с.
87. Мартинюк І. Чи стане “Народний рух ...” всенародним?. *Філософська і соціологічна думка*. 1989. № 10. С. 60–61.
88. Онікієнко І. М. І. Світличний та В. Стус у боротьбі за збереження поетичного космосу шістдесятників. *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту): зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т; редкол.: Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. Дніпропетровськ., 2006. Вип. 5. С. 60–66.*
89. Павличко Д. Іван Драч. Золотий гомін: укр. л-ра: хрестоматія / упоряд. О. С. Непорожній. Київ: Освіта, 1995. С. 572–574.
90. Портнов А. В. Георгій Касьянов „Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років”. *Український історичний журнал*. Київ, 1999. № 3. С. 151–152.
91. Прокоп М. Напередодні незалежної України: спостереження і висновки / Б-ка українознавства. Т. 62. Нью-Йорк, 1993. 646 с.
92. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х початок 1990-х років. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 1998. 720 с.
93. Русначенко А. Розумом і серцем: Українська суспільно-політична думка 1940-80-х рр. Київ : КМ Academia, 1999. 324 с.
94. Тиский М. Історія виникнення Народного руху України на Волині. Луцьк: Ініціал, 2005. 256 с.
95. Ткаченко А.О. Іван Драч: нарис творчості. Київ: Радянський письменник, 1988. 272 с.
96. Ткаченко А. О. Іван Драч – поет, кінодраматург, політик. Київ: Бібліотека українця, 2000. 200 с.
97. Ткаченко А. Індивідуальний : феноменологія / типологія; динаміка/ статика: (на матеріалі творчості укр. поетів 60–90-х рр. XX ст.): спеціальність: 10.01.06 – теорія л-ри 10.01.01. – українська л-ра: автореф.

дис. на здоб. вчен. ступеня д-ра філол. наук / Анатолій [Олександрович] Ткаченко. Київ, 1998. 36 с.

98. Ткаченко А.О. Художній світ Івана Драча. Київ: Вид-во т-ва «Знання» України, 1992. 48 с.
99. Цвілюк С. А. Українська держава. 25 років незалежності: Національно-демократичні перетворення новітньої історичної доби: 1991-2016. Одеса: Астропринт, 2017. 364 с.
100. Шаповал Ю. Україна XX століття: Особи та події в контексті важкої історії. К.: Генеза, 2001. 557 с.

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НА ТЕМУ
«Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби
(середина 1960-х – середина 1980-х рр.)»

Мета уроку: узагальнити і розширити знання учнів про причини виникнення та особливості опозиційного руху в Україні у 1960-1980-ті роки; познайомити учнів із методами боротьби дисидентів проти тоталітарного режиму на Україні, із формами переслідувань радянською владою інакодумців; розкрити значення правозахисного руху у процесі становлення незалежної Української держави; розкрити роль видатних діячів дисидентського руху.

освітня – узагальнити і розширити знання учнів про причини виникнення та особливості опозиційного руху в Україні у 1960-1980-ті роки; познайомити учнів із методами боротьби дисидентів проти тоталітарного режиму на Україні, із формами переслідувань радянською владою інакодумців; розкрити значення правозахисного руху у процесі становлення незалежної Української держави; розкрити роль видатних діячів дисидентського руху;

розвиваюча – формувати в учнів уміння аналізувати історичні події, критично оцінювати історичні факти та діяльність історичних постатей; навчити робити висновки на основі альтернативних поглядів на проблему, на основі історичних фактів аргументовано обстоювати власні погляди; закріплювати навички роботи з історичним документом, визначати закономірності історичного процесу;

виховна – прищеплювати почуття національної гордості та самосвідомості, повагу до національної історії, до борців за незалежність України, любов до Батьківщини і бажання примножувати досягнення попередніх поколінь.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Обладнання: історична карта «Опозиційний рух 1950 – 80-х рр. ХХ ст.», портрети дисидентів, історичні джерела, виставка літератури, презентації учнів про діяльність дисидентів, підручник «Підручник з історії 11 класу Турченко Ф. Г., Панченко П. П. Історія України. 11 клас. Київ. 500 с.»

Основні поняття і терміни: дисиденти, опозиційний рух, УГГ.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступне слово вчителя

У письменника М.Олійника в романі «Хрест» є такі слова: «Мов метелики на світло, летіли самозречені юнаки і дівчата за теплим вітром під стужним віянням зими, щотак і не спромоглася на омріяну весну».

Запитання: Кому, на вашу думку, присвятив ці рядки український письменник?

Сьогодні я запрошую вас до розмови про дисидентів – людей, які в часи радянської тоталітарної системи мужньо виборювали право мати власну думку, відстоювали право мати власну гідність, не боялися сказати правду про життя у радянській державі.

Активізація пізнавальної діяльності.

Тема дисидентства для нас не нова. Ми вже згадували про дисидентський рух на попередніх уроках.

Повторення вивченого методом «Мікрофон»

- Що означає слово «дисидент»?
- Пригадайте визначення поняття «дисидентство».
- На який період припадає зародження опозиційного руху в Україні?
- Які причини зародження дисидентського руху? Якими були передумови опозиційного руху?
- Які ми можемо визначити особливості дисидентства в Україні?

Узагальнення вчителя.

Отож, дисиденти – це люди, які виступали з критикою існуючого режиму, їх називали інакодумцями. Дисиденти з'явилися у 50 – 60 рр. XX ст. у СРСР. А на Україні дисидентство виникає як різновид опозиції, що піднімала теми національних питань.

Вивчення нового матеріалу

План

1. Причини активізації опозиційного руху в другій половині 1960-х - на початку 1970-х років.
2. Форми діяльності дисидентів.
3. Діяльність Української гелсінської групи.
4. Кримськотатарський національний рух.
5. Форми переслідувань дисидентів.
6. Значення дисидентського руху

I. За допомогою вправи «Мозкова атака» учні визначають, що внутрішніми передумовами активізації опозиційного руху були:

- практично бездержавний статус України;
- панування партійно-радянської бюрократії;

- утиски національного культурно-духовного життя;
- цілеспрямована русифікація корінного населення;
- відверте ігнорування прав людини;
- непослідовна за своїм змістом хрущовська «відлига».

В ході роботи з документом учні визначають зовнішні фактори активізації дисидентського руху:

- антикомуністичні виступи у країнах «соціалістичного табору» (Угорщині, Польщі, Чехословаччині)
- розгортання світового правозахисного руху, стимульованого прийнятою у 1948р. та розповсюдженою з 1963 р. в Україні «Загальною Декларацією прав людини».

Узагальнення вчителя

Бурхливе, суперечливе, динамічне «хрущовське» десятиріччя підштовхувало процеси оновлення суспільної свідомості, що об'єктивно визрівали. Цей імпульс був настільки сильним, що під його впливом у II половині 1960-х – на початку 1970-х рр. така форма духовної опозиції як дисидентство зміцнюється та активізується.

Свідченням активізації опозиційного руху в Україні в II пол.1960-хрр. стала подія, що відбувалась 4 вересня 1965року в Києві в кінотеатрі Україна під час прем'єрного показу фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків». (Демонстрація фрагменту документального фільму «Дисиденти», спогади І. Дзюби.)

Робота з документом. Із спогадів режисера Ю. Ілленка про скандал на прем'єрі кінофільму «Тіні забутих предків»

Вчитель:

Проти чого виступили учасники акції протесту? Що відчували люди в залі? Уявіть себе учасником цих подій: чи встали б ви на заклик В. Стуса ? Чому?

Доповнення вчителя. Згортання деєталінізації, спроби брежньєвського керівництва обмежити «вільнодумство», яке поширилось під впливом «хрущовської відлиги», викликали протест найсміливіших представників інтелігенції. Інтелігенція , для якої «хрущовська відлига» була наче ковток свіжого повітря, уже не могла мовчки терпіти новий наступ тоталітаризму. Але активізація опозиційного руху викликала занепокоєння Кремля. Наприкінці серпня-на початку вересня 1965р. було заарештовано 25 осіб (І. Світличний, Б. Горинь, О. Заливаха , В. Мороз).

Саме ця перша хвиля арештів і зумовила активізацію руху дисидентів.

Робота в парах

Завдання учням: на основі діаграм та історичного джерела визначити склад та географію дисидентського руху

Аналіз схеми «Течії дисидентського руху»

Завдання учням: ознайомтесь зі схемою, визначте основні течії дисидентського руху та назвіть найвідоміших їх представників.

Презентація результатів дослідження «домашньої» групи «Відомі дисиденти» - виступи учнів з короткими повідомленнями про В. Мороза, В. Чорновола, Й. Терелю, В. Стуса. Супроводжується демонстрацією портретів діячів.

Презентація результатів дослідження «домашньої» групи «Форми діяльності дисидентів» - виступи учнів з короткими повідомленнями, в ході яких одинадцятикласники заповнюють схему

Завдання учням: Які з форм діяльності дисидентів, на вашу думку, є найбільш ефективними?

Міні-лекція вчителя « Діяльність Української гельсінської групи»

В ході розповіді учителя учні заповнюють таблицю «Загальна характеристика Української Гельсінської групи»

Після підписання Радянським Союзом у серпні 1975 р. заключного документа Декларації прав людини в Гельсінкі у країні активно поширюється правозахисний рух. Повіривши в лібералізацію радянського ладу, дисиденти почали організовувати легальні групи й об'єднання, які мали наглядати за дотриманням прав людини в СРСР. Перший Гельсінський комітет було засновано в Москві у травні 1976 р. незабаром з'явилися аналогічні організації в Литві, Грузії, Вірменії. Між різними дисидентськими групами встановилися тісні зв'язки. У липні 1976 р. члени московської групи Олександр і Валентин Гінзбурги приїхали до Львова, щоб відвідати сім'ю українського політв'язня Івана Геля. Під час перебування на Західній Україні вони обговорювали з українськими дисидентами можливість створення організації для контролю за дотриманням прав людини в Україні. 9 листопада 1976 р. М. Руденко, О. Бердник, Л. Лук'яненко, І. Кандиба, О. Тихий проголосили створення Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). Через два дні до групи приєднався колишній генерал-майор, захисник прав кримських татар П. Григоренко.

УГГ ставила завдання ознайомити широке коло української громадськості з декларацією прав людини, домогтися акредитування в Україні представників зарубіжної преси, інформування світової громадськості про факти порушень на теренах України прав людини. За час існування УГГ нараховувала 37 членів. За 1976-1980 роки вона оприлюднила 30 офіційних заяв, видала 18 меморандумів і 10 бюлетнів. Ні поміркованість УГГ, ні вимоги Заходу дотримуватися прав людини не перешкодили радянським органам розгромити її. До 1980 р. три чверті членів УГГ були ув'язнені

Невід'ємною складовою правозахисного руху середини 1960-х—середини 1980-х рр. є кримськотатарський національний рух.

За допомогою вправи «Мозкова атака» учні визначають причини виникнення та основні завдання кримськотатарського національного руху.

Виступ учня з випереджувальним завданням про особливості розгортання національного руху кримських татар середини 1960-х — середини 1980-х рр. та його лідера М. Джемілева.

Презентація результатів дослідження «домашньої» групи «Методи боротьби з дисидентами». Метод «Випереджувальне навчання» (учні класу поділяються на три групи, представники «домашньої» групи навчають учнів кожної групи. Результат роботи — заповнення одинадцятикласниками схеми «Методи боротьби з дисидентами».

Значення дисидентського руху визначається за допомогою вправи «Прес».

Свідчив про наявність кризових явищ у радянській системі. Сприяв розхитуванню радянської тоталітарної системи, поширенню й утвердженню в народі демократичних ідеалів.

Продовжив традиції національно-визвольної боротьби.

Відкрив Україну світові.

Набутий дисидентами досвід та ідеологічні напрацювання були використані в період перебудови і здобуття Україною незалежності.

Дисиденти зробили вагомий внесок у сучасну теорію і практику державного будівництва.

Із середовища дисидентів вийшла когорта політиків незалежної України.

Дисиденти зробили вагомий внесок у розвиток української науки і культури.

Систематизація та узагальнення нових знань, вмінь та навичок учнів.

Слово вчителя. Опозиційний рух в Україні в другій пол. 60-серед. 80 рр. – це важлива сторінка в історії України. Подивіться на портрети цих людей – всім їм була приготовлена нелегка, часто трагічна доля. Заглушити голос українського дисидентства влада так і не спромоглася. Українські правозахисники і патріоти вірили, що їхнє життя і діяльність в історії не будуть забуті.

Як підсумок нашої роботи, пропоную вам взяти участь у створенні колективного **творчого проекту «Закінчи речення»**, де кожен виходячи з власних думок продовжує речення **«Я вважаю, що дисиденти в Україні...»**.

Інструктаж виконання домашнього завдання

Диференційоване домашнє завдання.

Обов'язкова частина.

Вивчити дати і терміни, відповідати на запитання підручника

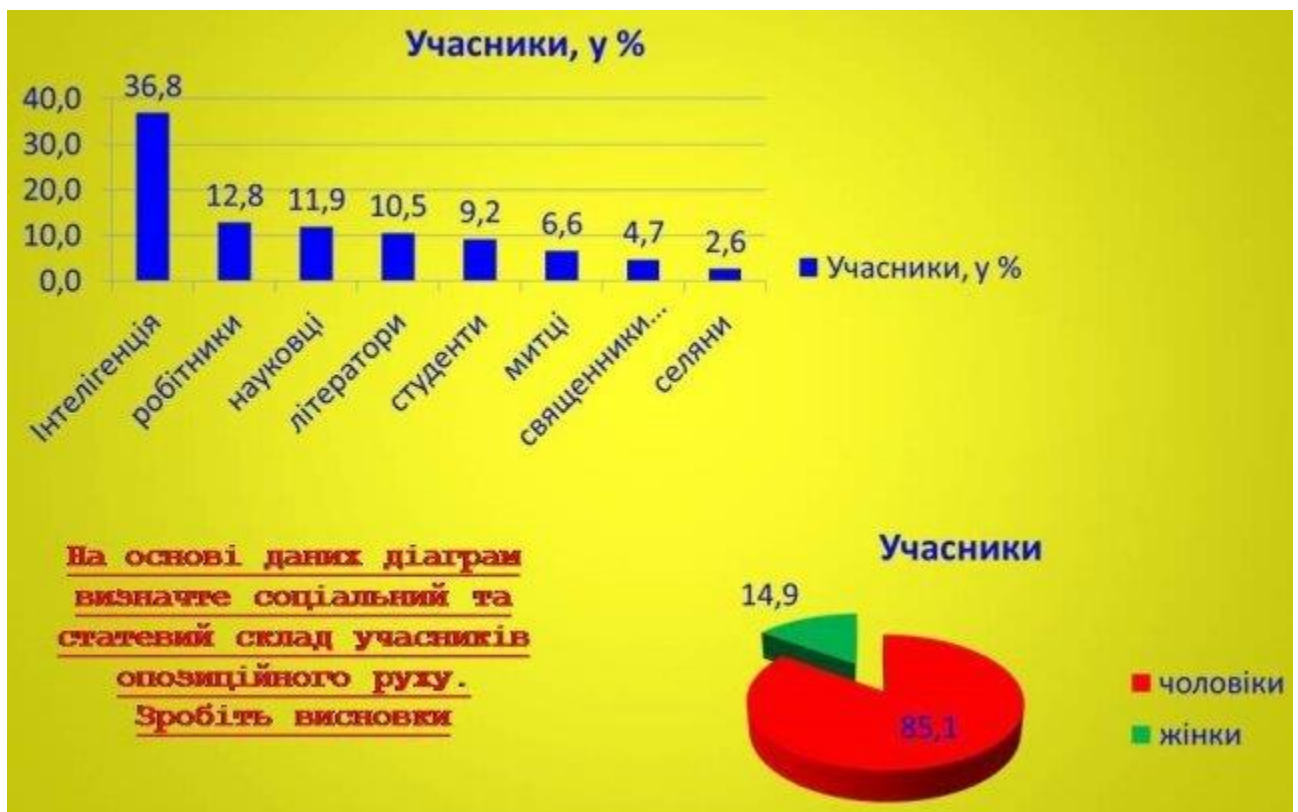
Додаткове завдання.

Написати статтю-роздум **«Хто ж переміг: влада чи дисиденти?»**

ДОДАТКИ

Додаток 1

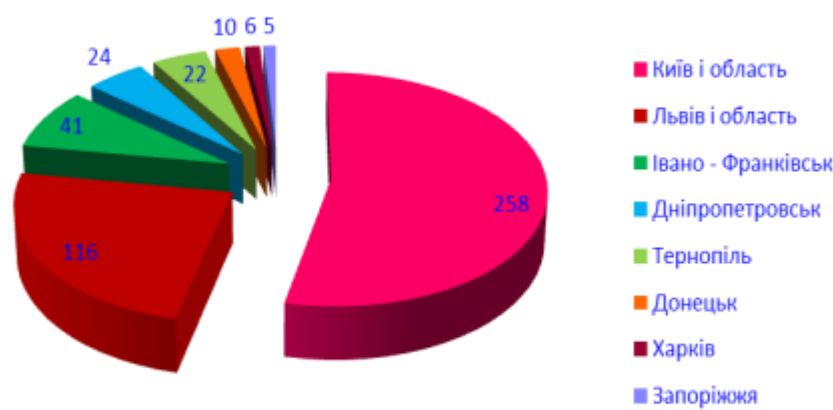
Учасники дисидентського руху

Додаток 2

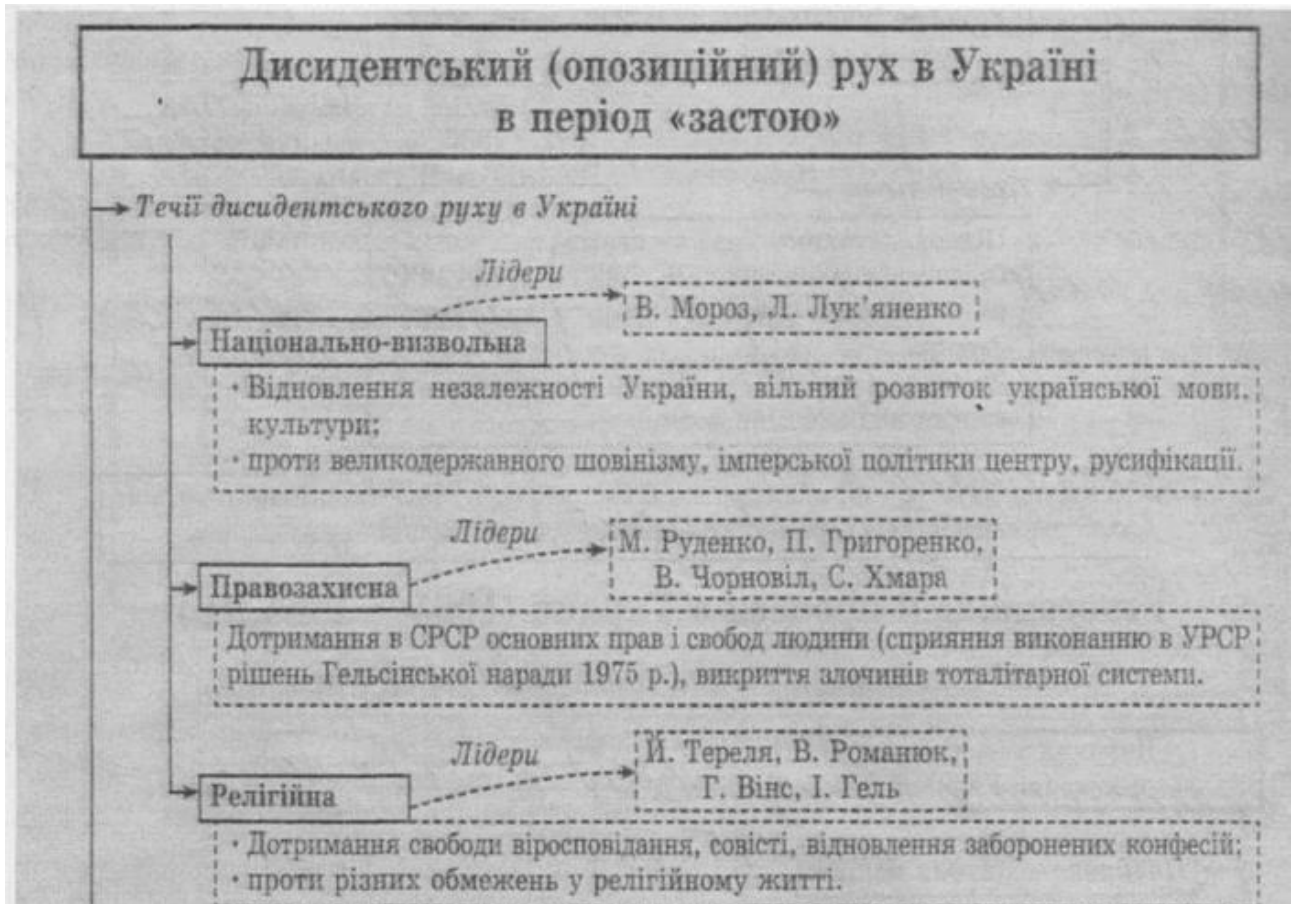
Географія дисидентського руху

К - ть учасників

Додаток 3

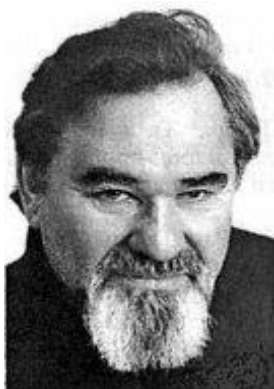
Течії дисидентського руху

Діячі дисидентського руху II половини 1960-середини 1980 рр.

В. Чорновіл – видатний діяч національно-визвольного і правозахисного руху 1960-1990-хрр, член УГГ політичний діяч. Автор самвидавівських праць «Лихо з розуму» (1967 р.), «Правосуддя чи рецидиви терору?» (1966 р.), редактор журналу «Український вісник» Неодноразово ув'язнений. В Україну повернувся в 1985 р. Один із засновників пізніше – голова Народного Руху України Загинув в автокатастрофі у березні 1999р.

М. Руденко – письменник, поет, філософ, правозахисник, засновник УГГ. У 1977 р. засуджений до 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Після звільнення у 1988 р. виїздить до Німеччини, потім до США. У 1990 р. повернувся в Україну Помер у 2004 р.

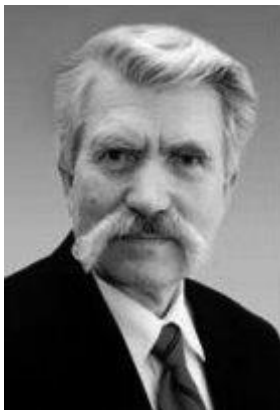
Йосип Тереля – людина, яка боролася за свободу віросповідань, вільне здійснення обрядів, звільнення засуджених за віру, одним з методом його боротьби було створення комітету захисту Української греко-католицької церкви. 23 роки провів в радянських тюрмах (з них 9 років – в одиночці) за те, що був активістом українського католицького правозахисного руху.

В. Мороз – відомий діяч українського національного руху, один з найрадикальніших його представників, український історик, політв'язень, дисидент, автор понад 30 книг. У 1970 р. його було засуджено до 6 років спецтюрми, 3 років таборів суворого режиму і 3 років заслання. У 1979 р. під тиском світової громадськості його було обміняно на радянського агента КДБ. Емігрував до США.

В. Стус – видатний український поет. Критик публіцист, автор самвидаву, член УГГ. Один з активних учасників акції протесту у вересні 1965 р. у кінотеатрі «Україна» в Києві, за що був виключений з аспірантури. У 1972 р. заарештований і обвинувачений у проведенні антирадянської агітації й пропаганди. Засуджений до 5 років таборів і 3 років заслання. У 1980 р. одержав новий вирок суду – 10 років позбавлення волі і 5 років заслання. 4 вересня 1985р. помер у карцері.

Л. Лук'яненко -видатний діяч українського національного руху, один з організаторів Української робітничо-селянської спілки. У 1961 р. заарештований і засуджений до страти, яку замінено 15-річним ув'язненням. Після відбуття ув'язнення (1976 р.) оселився в Чернігові. Один із засновників УГГ. У 1977 р. заарештований і засуджений до 10 років в'язниці і 5 років заслання. В січні 1989 р. повернувся в Україну. Народний депутат України, голова УРП, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді.

І. Дзюба – один з найзнатніших сучасних діячів української культури, критик, літературознавець. Один з активних учасників акції протесту у вересні 1965 р. у кінотеатрі «Україна» в Києві. Автор українського самвидаву. Найвідоміші твори: «Інтернаціоналізм чи русифікація?», «Автографи відродження», «Між культурою і політикою».

П. Григоренко – генерал, правозахисник, член-засновник Московської та Української Гельсінських груп. Порушив питання про національне гноблення в СРСР. Відстоював право кримських татар жити на рідній землі. Зазнавав переслідувань, перебував на примусовому психіатричному лікуванні, неодноразово заарештовувався, був позбавлений роботи. Григоренка у листопаді 1977 р. спроводили за кордон, нібито на операцію, а потім позбавили громадянства і заборонили повертатися в СРСР. Помер Петро Григорович на вигнанні у США 1987 р.

І. Світличний – критик, літературознавець, поет, перекладач, ідеолог національно-демократичного руху в Україні 1960-1970-х років. Один з найактивніших розповсюджувачів самвидаву. У 1965 р. його було заарештовано. Після 8 місяців ув'язнення Світличний вийшов на волю, але не міг працювати за фахом. В січні 1972 р. був заарештований вдруге, засуджений до 12 років позбавлення волі.

Мустафа Джемільєв – політичний та громадський діяч СРСР і України кримськотатарського походження, один із провідників кримськотатарського національного руху, правозахисник, учасник дисидентського руху, політв'язень. За свої політичні погляди був сім разів судимий. 15 років провів у місцях позбавлення волі. Один з засновників та член Ініціативної групи із захисту прав людини в СРСР